

AYDINLIK

Sayı:1

İçtimaî, terbiyevî, edebî aylık mecmuadır.

1 Haziran 921

Münderecat

Harsçılar ve Biz

Sadrettin Celal

Bizde İçtimaî Sınıflar

Şefik Hüsni

Türkiye'de Felsefenin Sefaleti

Nizamettin Âli

Tarihî Materyalizm

Cevat Abdi

Sayha-i Beşer

Jean de Saint Perry [?]

Çan Kuleleri Üstünden

Marcelle Cappy

Muallimler Kongresi

Sadrettin Celal

Spor Sahifeleri

Matbuat Âleminde

İdarehane: Babıali Caddesi'nde 71 numara

Tevzi mahalli: Babıali Caddesi'nde Çiftçi Kütüphanesi

Fiyatı 10 kuruştur.

Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslamiye Matbaası

1337

HARSÇILAR VE BİZ

Bundan dört beş sene evvel, Darülfünun İctimaiyat Kürsüsü'nde Durkheim prensiplerini neşr ve tamim etmeye başlayan Ziya Gökalp Bey, münevver gençlerimizin büyük bir ekseriyetini bu içtimaî mezhep etrafında toplamaya muvaffak olmuştu. O suretle ki, pek az bir zaman içinde, Ziya Bey, memleketin yegâne filozof ve içtimaiyatçısı ve neşrettiği mezheb-i içtimaî de yegâne doğru mezhep olarak tanınmıştı. Artık iktisadî, terbiyevî, edebî, siyasî bütün meseleler hep bu mezheb-i içtimaînin usul ve kavaid-i esasiyesine göre tetkik ve hallediliyordu.

Fakat Mütareke'den beri, malum olan ahval-i esasiyeden dolayı, bir tevakkuf devresi geçiren bu harsçılık cereyanının birkaç aydan beri Bergsonizm şeklinde tekrar canlandığını ve aynıyla Ziya Bey zamanında olduğu gibi, başta Darülfünun gençleri olduğu halde, bütün münevver gençlerimiz arasında büyük bir sürat ve sühuletle intişar etmekte olduğunu görüyoruz.

Şüphesiz, gençlerimizin felsefe ve içtimaiyata bu derece şiddetli bir alaka göstermeleri son derece şayan-ı teşekkürdür. Fakat gönül istiyor ki bu alaka ve merbutiyet sırf insiyakî değil şuurî olsun ve gençlerimiz herhangi bir felsefe sistemini veya içtimaî mezhebi; çok düşünerek, iyice ve etrafiyla tetkik ederek, diğer sistem ve mezheplerle mukayese eyleyerek kabul etsinler... Ve kabul ettikleri esasları hayatın hadiseleriyle, ulûm-ı müsbetenin vasıl olduğu neticelerle daima kontrol etmekten korkmasınlar...

Biz istiyoruz ki, memleketin münevver gençleri, hatta vatan, milliyet... gibi şimdiye kadar mukaddes tanılan mefhumlar da dahil olduğu halde hiçbir sistemi, hiçbir mezhebi, hiçbir mefhumu hadde-i tetkik ve tenkitten geçirmeden kabul etmesinler... İşte yalnız o zamandır ki memlekette hakiki ilim teessüs edecek, hakiki âlimler, filozof ve içtimaiyatçılar yetişecek ve yarın memleketin mukadderatını ellerine alacak olan bu gençler, seleflerinin düştükleri hatalara düşmeyecekler ve yeni cemiyeti milletin çalışan ekseriyetinin refah ve saadetini temin edecek esaslar üzerine kurmaya muvaffak olacaklardır.

* * *

Durkheimcılıkla Bergsonculuk arasında esaslı farklar olabilir. Fakat mevcudiyeti kabul edilen bu mübayanetlere rağmen bu iki sistemde de, daha doğrusu bunların memleketimizde tedvin edilen şekillerinde de müşterek bulduğum iki nokta var: harsçılık ve mabadüt-tabiiyecilik... Bu iki sistem de tekâmül-i tarihîde maddî ve iktisadî amillerin oynadıkları müessir rolü takdir etmiyor, şe'niyet-i içtimaiyeyi olduğu gibi görmüyor, mustarip beşeriyete sulh ve saadeti yolunu göstermiyor... Şu hakikat artık tamamıyla anlaşılmalıdır ki:

İçtimaî meseleyi, beşeriyetin çalışan ve ıstırap çeken ekseriyeti lehine halletmeyen bir sistem ve mezhep artık bugünkü insanları tatmin edemez. Çünkü onlar, asırlardan beri, yaldızlı vaatlerle kendilerini avutan yalancı filozofları dinlemeden usandılar... Ve yalnız,

[okunmuyor] hakiki sebeplerini gösteren ve kendilerine sulh ve saadet temin eden bir mezhebin kahramanlarına dimağ ve kalplerini açıyorlar... Onlardan biri, Fransız mütefekkirlerinden Jules Guesde diyor ki:

“... fikir ve hiss-i dinî, ulûm ve fûnûnun inkişaf ve tekemmülü neticesi mahvolacağı yerde büyük bir inkişafa mazhar oluyor, kuvvet buluyor, ve Lavoisier, Laplace, Darwin, Edison... asırlarında yeni dinlerin çıktığını gördük... Niçin? Çünkü insanlar tarafından izah ve idare edilen ve binaenaleyh ma-fevka't-tabia bir kuvveti ihtiva etmediği anlaşılan bu tabîî hadisattan başka ve onlardan daha karışık olan iktisadî hadiseler, bugünün ferdâniyetçi muhitinde insanın tesiri altında değildir; bilakis ona hâkimdirler. Bunun neticesi, tabiat kapısından kovulan ma-fevka't-tabia, diğer bir kapıdan, içtimaî kapıdan içeri girdi. Bizi ferdî bir surette ezen müstahsil kuvvetlere bütün beşeriyet vaz-ı yed etmedikçe, sefaletin kurbanı, tesadüfün oyuncağı olan insan, kendisini mahkûm eden meçhul karşısında daima boyun eğecek ve ondan korkacaktır. Ancak, anasır-ı tabiiye gibi, anasır-ı iktisadiye de, beşerin taht-ı tasarruf ve idaresine girdiği zaman ma-fevka't-tabia fikri yeryüzünden kalkacaktır.” Biz bu hakikati çok iyi anlıyor ve herkesin anlamasını istiyoruz.

Bugün yalnız, Ziya Gökalp Bey'in neşr ve tamim ettiği mezheb-i içtimaîyi tetkik ve tahlil edeceğim.

Ziya Bey evvela, insanların eşya ve hadisat hakkında verdikleri hükümleri, kıymet ve şe'niyet hükümleri diye iki kısma ayırıyor. Ve diyor ki:

“Vatan mukaddestir, baba muhteremdir, bu tablo güzeldir” dediğimiz zaman verdiğimiz hükümler “kıymet hükümleri – *jugements de valeur*”dür; tabir-i diğerle “içtimaiyen – ruhî”hadiselerdir. Ve kıymet hükümlerinde hâkim olan ferdî şuur değil içtimaî vicdandır. Bunun için kıymet hükümleri her cemiyette başka türlüdür.

“Şeker tatlıdır, gül pembedir, karpuz yuvarlaktır” dediğimiz zaman verdiğimiz hükümler “şe'niyet hükümleri – *jugements de realite*”dir. Bunlar “uzviyen – ruhî” hadiselerdir. Bunlarda hâkim olan ferdî şuur, yahut mücerret akıldır. Bundan dolayıdır ki şe'niyet hükümleri bütün cemiyetlerde yekdiğerinin aynıdır. Bir cemiyetin iyi, güzel, mukaddes saydığı şeyleri diğer cemiyet fena, çirkin, melun görebilir. Halbuki şeker her cemiyet için tatlı, sulfato her kavim için acıdır; dünyanın her tarafında portakal yuvarlaktır, iki kere iki dört eder. “Mukaddes, iyi, güzel” mahiyetleri, o şeyin maddî tabiatından sadır değildir, belki ona cemiyetin telakkisinden variddir. Bu mahiyetleri idrak eden uzvî bir şuur değil, içtimaî bir vicdandır. Halbuki lezzet yemişin maddî tabiatından sadırdır ve onu duyan uzviyettir.” [*¹]

Daha ileri gitmeden, Ziya Bey sisteminin üssü'l-esasını teşkil eden bu iki nokta üzerinde bir müddet tevakkuf edelim.

¹ [*] Muallim Mecmuası – Numara 1

Ziya Bey, daha sisteminin ilk temel taşını koyarken büyük bir hatada bulunuyor. Filhakika Ziya Bey'in şe'niyet hükmü olarak kabul ettiği "lezzet" eşyanın sırf maddî tabiatından sadır olmuş olsa idi aynı bir şeyi herkes başka suretle, başka lezzette duyabilir mi idi? Bu lezzetlerin kavimlere göre değiştiğini, bazı milletlerin pek leziz bulduğu şeylerden diğerlerinin istikrah ettiklerini görmüyor muyuz? Halbuki şe'niyet hükümleri istisnaî haller kabul etmez. Kurşunun sudan ağır olması, portakalın yuvarlak olması hiç kimseye göre değişmez. "Lezzet" ise, ecsamın tabiatından sadır bir keyfiyet değildir. Belki "o şeyin tabiatı ile bizim uzviyetimiz arasındaki teamüllerden mütevellittir; bu teamüllerin haricinde onun vücudu yoktur. Lezzet, "*Organoleptique*" bir hassadır... Hadisat-ı tabiiye ve ruhiye kelimeler[i] arasındaki kadar sühuletle tefrik ve tasnif olunamaz. Lezzet duygusu da birçok mütenevvi ve mu'dil unsurlardan mürekkeptir. Onda şahsî ve ailevî itiyatlarla içtimaî itiyat ve telakkilerin dahl ve tesiri vardır. İşte görülüyor ki uzvî şuur ile içtimaî vicdan denilen şeyler arasında şu basit meselede –lezzet sahasında– bile katî bir tahdid-i hudud yapılamıyor. [*²]

Diğer cihetten Ziya Bey, "Şe'niyet hükümlerinde hâkim olan ferdî şuur, yahut mücerret akıldır, bundan dolayıdır ki şe'niyet hükümleri bütün cemiyetlerde birbirinin aynıdır." demekle ikinci bir hata işlemiş oluyor. Çünkü "dünya yuvarlaktır" bir şe'niyet hükmüdür; fakat her kavim için dünya yuvarlak olmadığı gibi hatta bugün içimizde yaşayan insanlar arasında dünyanın düz olduğunu ve öküzün boynuzu üzerinde durduğunu iddia edenler az değildir. Fikir ve vicdanlar kurûn-i vustâf esaret altında boğulmuşken şe'niyet hükümlerinde hâkim olan mücerret akıl değildi... Pasteur tenasül-i binefsihi nazariyesini edille-i kat'a ile red ve cerh ettiği zaman karşısında mücerret akılı bulmadı; belki müthiş, müesses bir anane-i ilmiye ile mücadeleye mecbur kalmıştı.[**³]

Ziya Bey, bu ilk fikirden birtakım esaslar çıkarıyor ve diyor ki:

"Bir kavmin vicdanında yaşayan kıymet hükümlerinin mecmuuna o kavmin "hars – *cultuer*"ı denilir."

"Bir cemiyetin bütün fertlerini birbirine bağlayan ve aralarında tesanüt husule getiren müesseseler "harsî müesseseler"dir; bu müessesen[in] mecmuu o cemiyetin harsını teşkil eder."

"Hars; bir milletteki dinî, ahlakî, hukukî, lisanî, bedîî, iktisadî müesseselerin mecmuudur."

"Bir millet; bir taraftan, fertleri arasında "teârûf – *Sympathie*", diğer cihetten, fertleriyle başka milletlerin fertleri arasında "tenâkür – *Antipathie*" bulunan bir zümre demektir.

² [*] *Sâtı' – Muallim – Sayı 8*

³ [**] *Sadreddin Celal – Muallim – Sayı 5*

Şimdi, Ziya Bey'in vazettiği bu esasların, bu tariflerin şe'niyet-i içtimaiyeye ne dereceye kadar mutabık olduklarını tetkik eyleyelim:

Hadisat tarafından tekzip edilmeden hiç korkmadan diyebiliriz ki hiç bir devre-i tarihiyede, Ziya Bey'in tarif ettiği bir şekilde bir "millet" mevcut olmamıştır. Ne eski Yunan medeniyetlerinde, ne Roma'da, ne kurûn-ı vustâda, ne de zaman-ı hâzırada, bütün efradı arasında tearûf ve tesanüt bulunan milletler yoktur. Bilakis, ilmî sosyalizmin müessisleri Karl Marx ve Friedrich Engels cemiyat-ı beşeriyenin ve vekayi-i tarihiyenin objektif tetkiki neticesi şu hakikate vasıl olmuşlardır ki: Bugüne kadar bütün cemiyet-i beşeriye tarihi, sınıf mücadelesi tarihidir. Serbest insanlar ve esirler, patrisyenler ve plebiyenler, baronlar ve köleler, ustalar ve çıraklar, bir kelime ile ezenler ve ezilenler, soyanlar ve soyulanlar; asırlardan beri bazen gizli bazen aşikâr bir surette yekdiğerleriyle mücadele etmişlerdir ve bu mücadele her seferinde, ya cemiyetin bütün esaslarının baştan aşağı değişmesiyle yahut hal-i ihtilafta olan iki sınıfın da mahvıyla neticelenmiştir. Derebeylik cemiyetinin inhilalinden doğan burjuva cemiyetleri, yani "âhir milletler" bu sınıf zıddiyetlerini ortadan kaldıramamıştır. Yalnız eski sınıfların yerine yeni sınıflar, eski istismar ve istibdat şekilleri yerine yeni şekiller ikame etmişlerdir.

Burjuvazi sınıfı; sahne-i tarihe ilk çıktığı zaman, demokrasi bayrağı altında toplanarak, derebeylik ve aristokrasiye karşı isyan eden milletin büyük bir ekseriyetini ihtiva ediyordu. Demokrasi, yani, halkın mukadderatına bizzat hâkim olduğu şekli hükümet, "halk – *peuple*"ın hakikaten mevcut olduğu o zamanda bir zaruretti. Filvaki o vakit "halk"; burjuvazi, küçük burjuvazi, sanatkârlar, köylüler ve bütün mütefekkirleri ihtiva ediyordu. Evet, o vakit bu içtimâî sınıfların hususiyetleri ve yekdiğerine zıt menfaatleri; derebeylik tarz-ı idaresini mahvetmek umumî arzu ve ihtiyacı karşısında, bir müddet-i muvakkate için silinmişti. Fakat milletin bütün fertlerinin "demokrasi" bayrağı altında millî bir vahdet teşkil ettikleri heyecanlı günler çok sürmedi.

Çünkü burjuvazi sınıfı, derebeyliğinden gayr-i memnun olan bütün bu sınıfların yardımıyla mevki-i iktidara geldikten sonra vaatlerine sadık kalmadı. Aldattığı proletarya kitlelerinin hücumlarına, hatta silah kuvvetiyle karşı koymak için mağlup aristokrasi ile siyasî bir ittihat yaptı. Ve o günden itibaren bugüne gelinceye kadar sermayedar cemiyeti içinde, bu iki zıt sınıf, burjuvazi ve proletarya, mütemadiyen mücadele etmektedir.

Bir cemiyet veya millet içindeki sınıf mücadelesinin muvakkat bir zaman için durmasına, bilhassa son zamanlarda, geri kalmış milletlerde de tesadüf edilir. Memleketini müstemleke haline getirmek isteyen mütecaviz bir ecnebi kuvvete karşı koyan veyahut memleketini işgal eden ecnebi bir kuvveti kovmaya karar veren bir milletin muhtelif sunûf-ı içtimaiyesi arasında, zaten pek bariz bir surette tezahür etmeyen sınıf mücadelesi durur.

İşte hadisat-ı içtimaiye ve vakayi-i tarihiyenin tetkikinden anlaşılıyor ki, hâkimlerle mahkûmların, soyanlarla soyulanların beraberce yaşadıkları cemiyetlerde, fertlerin tekarün ve tesanüdünden bahsetmek çok gülünç olur. Menfaatleri ve gayeleri zıt olan bu iki içtimâî sınıfa mensup insanlar arasında bulunan şey "müşterek bir içtimâî vicdan" değil, belki

derin bir münafereftir... Ve tarz-ı maişetleri, tarz-ı hayatları, hayat hakkındaki felsefeleri, ahlakî, dinî, bedîî, içtimaî duyguları, tabir-i mahsusuyla “kıymet hükümleri” de büsbütün başkadır. Bir sınıf efradı için iyi ve mukaddes olan şey, diğer sınıf mensubîni için fena ve menfurdur... Küçük bir misal ile fikrimi daha ziyade izah edeyim: Ziya Bey, “Vatan mukaddestir” kıymet hükmünü[n] bir milletin bütün fertlerinde müşterek olduğunu farzediyor. Halbuki bu faraziye, şe’niyet-i içtimaiyeye tamamen gayr-i mutabıktır. Eski derebeylik teşkilatı üzerine kapitalist müesseselerini yamalamaya çalışan Türkiye’yi bir tarafa bırakalım da hususî harslarına malik olan âhir milletleri tetkik edelim. Görürüz ki bu milletlerde, hal-i hazırda vatan yani burjuva vatani herkes için mukaddes değildir. Bu milletlerde, adedi milyonlara baliğ olan sosyalistler, sendikalistler burjuvaların, milliyetçilerin en mukaddes bir vazife olarak sarıldıkları “müdafaa-i milliye” esasını kabul etmiyorlar. Çünkü onlar diyorlar ki: Ne bir eve, ne toprağa, ne de bankada tahvilâta malik olmayan ve daimî esaret ve sefalet içinde yaşayan amelenin bugünkü vatanda müdafaa edecekleri hiçbir şey yoktur. Bilakis, burjuvaların malik oldukları bütün nimetlerden mahrum bulunan ve onların refah ve saadetlerini temin için sıhhatlerini, gençliklerini, saadetlerini feda eden bu sefil insanların müdafaa ve himayeye muhtaç ve mecbur oldukları yegâne kıymetli bir şeyleri varsa o da bizzat kendileridir, kendi hayatlarıdır ve onu, başkalarının servet ve mülklerini müdafaa ve himaye için veremezler. Onlar “harp aleyhtarıdır – antimilitaristes”tirler; ve ancak vatan, sosyalist vatani olduğu zaman, onu dahilî ve haricî düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa etmek için canlarını fedaya hazır dırlar.

Bir misal daha gösterelim: “Mülkiyet-i şahsiye mukaddes ve taarruzdan masundur” esas-ı hukukîsi bir kıymet hükmüdür. Millî harsa malik olan milletlerde bütün fertlerin bunu kabul etmeleri icap eder. Halbuki Ziya Bey’e nazaran, her mütemeddin memlekette milletin büyük bir ekseriyetini teşkil eden proletarya kitleleri bu esası reddediyorlar ve bunun yerine, tamamıyla zıddı olan “içtimaî mülkiyet” esasını kabul ediyorlar.

Ziya Bey’in vazettiği esasın yalnız birinci kısmı değil, ikinci kısmı da şe’niyet-i içtimaiyeye gayr-i mutabıktır. Yani “bir millet, kendi fertleriyle başka milletlerin fertleri

arasında tenakür bulunan bir zümre” değildir. Duyguların, heyecanların, zevklerin mutlaka millî olması lazım gelmez. Fikrimi izah ve teyit için ufak bir misal getireyim: Ertesi günü bütün memleketlerde kırk elli milyon amele aynı bir bayrak altında, dimağlarında aynı fikir, ruhlarında aynı duygu, kalplerinde aynı heyecan, tezahüratta bulunuyorlar. Bu yekdiğerini tanımayan, başka ırklara, başka dinlere mensup olan, başka lisanlar konuşan insanları bütün bu ihtilaflara rağmen birleştiren o azîm kuvvet nedir? Bu sehîr kuvvet, menfaat ve gaye iştirakinden, sınıf şuurundan ve sınıf tesanüdünden başka bir şey değildir. Halde aynı ıstıraplarla, mazide aynı matemlerle birleşen bütün memleketler işçileri yalnız bir arzu, bir irade ve bir gayeye malik olabilirler. Çünkü onların ne mahallî, ne de millî bir surette kabil olmayan ve ancak beynelmilel ve insanî bir şekilden mümkün olan kurtuluşları müşterek mücadeleyle emreder.

Verdiğim izahattan anlaşılmalıdır ki: “Bir cemiyetin bütün fertlerini birbirine bağlayan ve aralarında tesanüt husule getiren “harsî müesseseler” en mütekemmil “millî devletlerde” bile mevcut değildir. Bu devletlerde, bilakis, sınıf zıddiyeti üzerine istinat eden sınıf mücadelesi bütün şiddetiyle hükmünü icra etmektedir. Zıt olan menfaatleri sözle telif etmek şüphesiz kabil değildir. Bu mücadele ya tarafeynden birinin katî mağlubiyetiyle yahut bütün cemiyetin, bütün medeniyetin mahvıyla nihayet bulacaktır. Nitekim on birinci asırdaki aristokrasi ve ruhban sınıfı ile burjuvazi sınıfı arasındaki mücadelede burjuvazi sınıfı galip gelmiş ve kendi sınıf menafîine hâdim hukukî, terbiyevî, askerî müesseseler vücuda getirmiştir. Bugünün sermayedar cemiyet[inde] hâkim olan adalet, ahlak, sanat, edebiyat... “millî hars” değil, belki bütün manasıyla, sınıf adaleti, sınıf ahlakı, sınıf edebiyatıdır.

Ziya Gökalp Bey diyor ki: “Bir milletin bedî, ahlakî, felsefî zevkleri kendine mahsustur. Milletimizin gerek cinsî ahlakta, gerek aile ahlakında kendisine mahsus bir örfü, bir meşrebi vardır. Bu örf, ne eski ananın esiri kalabilir, ne de kozmopolitlerin keyfine göre büsbütün garbî bir şekle girebilir. Sırf kendi kendine değişir, tekâmül eder, fakat zorla ne geriye ne ileriye götürülemez. Millî hars, herkesin razı olduğu bu tabî örflerin mecmuundan ibarettir.”

Evet, çok doğru... Bu bedî, ahlakî, felsefî zevkler haricî kuvvetlerin taht-ı tesirinde zorla değiştirilemez... Fakat bu “millî hars” Ziya Bey’in zannettiği gibi kendi kendine değil belki şerait-i iktisadiyenin taht-ı tesirinde değişir...

Bir asırdan beri vahşi kabileler, eski ve yeni kavimler üzerine yapılan tetkikat ve taharriyat meydana koydu ki:

Bütün insanlar; ırkî menşeleri ve coğrafi muhitleri ne olursa olsun, inkişaf ve tekâmülleri esnasında, aynı aile, mülkiyet ve istihsal şekillerinden, aynı müessesat-ı siyasiye ve içtimaiyeden geçmişlerdir. Bu hadiseyi ilk defa gören Danimarka antropolojistleri, kable’-t-tarih devreyi, âlât-ı masnuanın mevadd-ı ibtidaiyesi ve binaenaleyh tarz-ı istihsali ile teşhis ve temyiz eden müteakip taş, tunç ve demir devirlerine taksim etmişlerdi. Beyaz, siyah, sarı ırka mensup olsun, mutedil iklimlerde, hatt-ı istivada veya kutuplarda ikamet etsin, muhtelif kavimlerin umumî tarihleri yekdiğerinden, ancak vasıl oldukları “devre-i tarihiye” ile ayrılır. Bunun içindir ki Karl Marx: “En müterakki ve mütekemmil kavimler, en geride kalmış olanlara kendi istikballerinin bir numunesini gösterirler” demiştir.

Müessesat-ı ilmiyeyi gayr-i mütebeddil, durgun halinde değil,

belki oluşunda, inkişaf ve tekâmülünde tetkik ve takip eden Karl Marx diyor ki münasebat-ı içtimaiye müstahsil kuvvetlere gayet sıkı bir surette bağlıdır. İnsanlar yeni kuva-yı müstahsile kazanmakla tarz-ı istihsallerini değiştiriyorlar ve tarz-ı istihsallerini, hayatlarını kazanmak tarzını değiştirmekle bütün içtimaî münasebetlerini tebdil ediyorlar. İstihsal-i maddîlerine muvafık bir surette münasebat-ı içtimaiyeyi tesis eden insanlar,

münasebat-ı içtimaiyelerine mutabık esaslar, fikirler hâsıl ediyorlar. Binaenaleyh bu fikir ve esaslar, ifade ettikleri münasebetler kadar az daimîdir. Onlar, tarihî ve muvakkat mahsullerdir. İşte görülüyor ki müstahsil kuvvetlerde mütemadi bir inkişaf, münasebat-ı içtimaiyede daimî bir tahrip, fikirlerde mütemadi bir teşekkül-i hareket vardır.

Fikrimi biraz daha izah edeyim:

İnsanlar da, hayvanat ve nebatat gibi, bir menşee malik olmakla beraber, yüz binlerce senedir muhtelif muhitlerde yaşamaları neticesi yekdiğerinden ayrılmışlardır. Fakat muhitin insanlar üzerindeki bu tesirine karşı insanların da içinde yaşadıkları muhitler üzerinde tesirler[i] vardır. Onlar da, sanayileri vasıtasıyla kendi muhitlerini değiştirirler. Bir takım “sunî – içtimaî” muhitler yaratırlar ki bu sayede kendilerini tabiî muhitin tesirinden kurtarırlar veyahut hiç olmazsa bu tesiri hadd-i asgariye indirirler. Diğer cihetten bu sunî muhit de insanın üzerine tesir yapar. Binaenaleyh insan da hayvanat ve nebatat gibi iki muhitin tesirine tabidir. İnsanların yarattıkları “sunî – içtimaî” muhitler, yekdiğerinden, ancak vasıl oldukları derece-i taazzuv ve tekemmül ile ayrılırlar. Fakat aynı derece-i tekemmüle malik olan muhitler arasında; kendilerini yaratan ırklar ve buldukları mevki-i coğrafi ne olursa olsun, büyük müşabehetler vardır. O suretle ki insanlar, muhtelif tabiî muhitlerin ayırıcı tesirlerin[in] altında kalmakla beraber aynı zamanda müşabih sunî muhitlerin tesiratına tabi bulunurlar ki bunlar, evvelkilerin aksine olarak ırk farklarını azaltmakta, kendilerini aynı ihtiyaçları, aynı menfaatleri, aynı ihtirasları ve aynı zihniyeti tenmiye etmeye çalışırlar. Zaten aynı tül ve aynı arzda kâin müşabih muhitler, oralarda yaşayan nebatat ve hayvanat üzerine birleşt[ir]ici aynı bir tesir icra ederler. Bu muhitler, aynı bir mecmua-i hayvanat ve nebatattan mükedderler [?]. Demek müşabih muhitler muhtelif tabiî muhitlerin ırkları ayırdığı nev-i beşeri birleştirmeye çalışıyorlar.

Tabiî muhit o kadar batâetle tekâmül eder ki o muhitlere tetabuk eden nebatat [ve] hayvanatın hiç değişmedikleri zannı hâsıl olur; bilakis sunî muhit, mütezayid bir süratle tekâmül ettiği içind[ir] ki insanların ve cemiyetlerin tarihi nebatat ve hayvanatinkine mukayese eylediği takdirde, harikulade bir surette hareket içindedir.

Sunî muhitler; tabiî muhitler ve mevcudat-ı müteazzıve gibi, zaman ve mekânda hududu olmayan mürekkep ve mu’dil sistemler, heyet-i mecmualar teşkil ederler ki bunların muhtelif kısımları yekdiğerine tekabül ederler ve birbirlerine sıkı bir surette bağlıdırlar. Bunlardan birini, diğerlerini harekete getirmeden değiştirmek kabil değildir.

Bu sunî muhitler, edvar-ı kable’t-tarihiyeden beri; iktisadî, içtimaî, siyasî, adli müesseseler, ananeler, örfler, itiyatlar, ahlakî mefkûreler, efkâr-ı umumiye, edyan, edebiyat, sanayi-i nefise, ulum ve fûnun, istihsal ve mübadele vasıtaları ve orada yaşayan insanlardan mürekkeptir. Bu kısımlar, istihaleleri esnasında, yekdiğeri üzerine icra-yı tesir ederek gittikçe daha karışık ve daha vâsi bir takım içtimaî

muhitler tevlid etmişlerdir ki bu muhitler de yavaş yavaş insanları değiştirmişlerdir.

Muhit-i içtimaînin en gayr-i sabit olan, keyfiyet ve kemiyet itibarıyla en çok değişen ve heyet-i mecmuayı harekete getirmeye en ziyade müstaid olan kısmı hangisidir?

Karl Marx buna: tarz-ı istihsaldir, diye cevap veriyor.

Marx, tarz-ı istihsalde, istihsal edilen şeyi değil belki istihsal etme tarzını kastediyor. Filvaki, edvar-ı kable't-tarihiyeden beri bez dokunmuştur, fakat ancak bir asırdan beridir ki mihanikî bir surette dokunuyor. İstihsal-i mihanikî tarzı, sanayi-i hazıranın en başlıca sıfat-ı mümeyyizesidir. Bu tarz- istihsal, bir milletin içtimaî, iktisadî, siyasî, adlî müesseselerini değiştirmek hususundaki gayr-i kabil-i mukavemet bir kudrete maliktir. Bunun neticesidir ki, iktisadî tarz-ı istihsalıyla yekdiğerine benzeyen sunî muhitler, orada yaşayan insanların örf ve âdetlerinde, ailevî, siyasî teşkilatlarında, felsefe ve dinlerinde büyük bir müşabehet arz ederler. Bu müşabehet, yalnız uzun asırlardan beri aynı bir inkişaf-ı tarihîyi takip eden kavimlerde değil, aynı zamanda Avrupa medeniyetinin daire-i nüfuzu haricinde kalan ve devreleri atlayan başka ırklarda da müşahede olunur. Mesela Japonlar, memleketlerine mihanikî sanayiye ithal ettiklerinden, kırk elli senelik kısa bir müddet zarfında, içinde yaşadıkları kurûn-ı vustâ derebeylik muhitinden sermayedar bir cemiyete birdenbire atlamış ve bunun neticesi, siyasî tarzlarını, kanunlarını, ahlak ve zihniyetlerini, hatta elbiselerini değiştirmeye mecbur kalmışlardır.

Ahlak da, faaliyet-i beşeriyenin diğer tezahürleri gibi, Karl Marx'ın "iktisadî muayyeniyet – *économique déterminisme*" kanununun haricinde kalmamıştır.

Harp ve iptidaî komünizmin tevliid ettiği barbar muhit-i içtimaî; kuvvet-i bedenî, cesaret, şedaide-i mukavemet, sabır ve tahammül, cemaate, medeniyete, malen ve bedenlen fedakârlık gibi mevcut beşerin asil evsafını en son haddine kadar çıkarmaya muvaffak olmuştu. O vakit, ahlakî mefkûre ile amelî ahlak arasında ikilik ve zıddiyet yoktur. Bu faziletler, hayatta şerait-i muvaffakiyeti teşkil ediyordu. Ancak bu evsafa malik olmak şartıyladır ki bir insan mal ve mülk sahibi olabilir ve onu muhafaza edebilirdi.

Fakat, şerait-i iktisadiyenin tebeddülü, "kahramanane mefkûre"yi mahvetti, fazâil-i ahlakîye ile servetin iptidaî ittihadını inhilal ettirdi. Artık sermayedar burjuvazi cemiyeti doğmuştu. Temellük-i ferdî ve mübadele-i istihsalî üzerine istinat eden bu cemiyet için, hadisat-ı iktisadiyenin tevliid ettiği yeni şerait-i içtimaiyeye muvafık bir din, bir ahlakî mefkûre bulmak lazım geliyordu. Eski kahramanlık mefkûresi bu sermayedar cemiyetine muvafık gelemezdi. Çünkü artık servet, şan ve şeref; kahramanane faziletlerin, sa'y, intizam ve tasarrufun mükâfatı değildi. Mamafih servet, faaliyet-i beşeriyenin gayesi olmaktan çıkmış değildi, hatta yegâne gayesi olmuştu. Bu gayeye vasıl olabilmek için, eski devirlerde o kadar kıymetli olan o kahramanane evsafı harekete getirmeye ihtiyaç kalmamıştı. Fakat tabiat-ı beşeriyeden bu evsaf tamamıyla silinmiş de değildi. İşte bu sebepten dolayıdır ki ahlakî mefkûre ile harekât-ı beşeriye arasında bir tezat, bir ikilik hâsil oldu. Zira burjuva sermayedarın, idare ettiği müessesat-ı sınaiye veya ticariyede, efkâr-ı umumiye için celp etmek için, hak yolundan görünmesi, kendisine fuzulî bir takım faziletler isnat etmesi zaruridir. Halbuki işini yürütmek için ise bu ahlakî esaslara riayet etmemek ve

bilakis, hodbinî, yalan, hile, desise, entrika... gibi ruh-ı beşerin en bayağı vasıflarından istifade etmek mecburiyetindedir.

İşte bugün, bütün mütemeddin memleketler filozof ve içtimaiyatlarının mevzu-ı bahs ettikleri ahlak buhranının menşeiini burada aramalıdır. Çünkü mekteplerde tedaris edilen nazarî ahlak; istikamet, doğru söz, cesaret... gibi faziletleri müstakbel nesle tavsiye edip dururken amelî ahlak, bilakis yalan, riya, hile, zorbalığın hayat-ı hakikiyede en başlıca muvaffakiyet amilleri olduğunu gösteriyor.

Bu makalemi bitirmeden evvel, hûlasaten şunu söylemek istiyorum:

Ziya Gökalp Bey içtimaiyata ilmî usulleri tatbik ettiğini iddia eylesine rağmen şe'niyet-i içtimaiyeye tevafuk etmeyen indî hükümler vermekten kendini kurtaramamıştır. Ve ekseriya, arzu ve temennilerini şe'niyet-i içtimaiye ile karıştırmıştır.

Ziya Bey vazettiği bu esaslardan bir takım amelî neticeler çıkarıyor, bunları bilhassa terbiye meselelerine tatbik ederek yeni düsturlar vaz ediyor.

Bu meseleleri de gelecek makalemde mevzu-ı bahs edeceğim.

Suadiye – 15 Haziran 921

Sadrettin Celal

TÜRKİYE'DE İÇTİMAÎ SINIFLAR

İlmî esaslara istinaden tetkikatta bulunan müverrihler ve içtimaiyatçılar, tarihi –en eski devirlerinden beri– zaman zaman yekdiğerinin yerine kaim olan sınıfların mücadelesi silsilesinden ibaret addederler. Bu insan zümrelerinin mahiyetleri, istihsalin eşkâline ve cemiyet teşkilatlarına nazaran her millette başka başka olabilir. Fakat aynı milletin tarihi, muayyen ananelere malik muayyen bazı sınıfların, diğerk bazı sınıflar üzerinde icra ettiğicebr ve tazyikin inkılabâtını tersim eder. Devlet teşkilatları ne olursa olsun, bu ezilen, ebedî bir vesayet altında yaşayan, saadet mefhumuyla alakası olmayan sınıfın taayyüş şartları yeryüzünde mevcut cemiyetlerin hepsinde hemen hemen aynıdır. Ve bu sınıf her yerde, halk kitlelerinin kahir bir ekseriyetini teşkil eyler.

Muhtelif zamanlarda ve muhtelif memleketlerde, bu kitlelere muhtelif isimler verilmiştir: esir, memluk, amele, proleter, gündelikçi, ırgat, rençper... ilh... Bu namları taşıyanların hayattan istifade hakları, hiçbir devirde ve hiçbir yerde muayyen bir seviyeyi aşmaz. Farkları, sadece, iş kuvvetlerini istismar imtiyazını haiz olanlarla aralarında cari münasebatı tanzim eden örf ve âdâtın tehalüfündedir. Mesela esaretin ilgasından evvel, bir esir, kendisini mübayaa eden sermayedarın malı mesabesinde olmakla beraber, gücünün yettiğinden fazla bir iş göremez; ne cebir ile ne hilm ile temin ettiğiestifade, bir haddi aşamazdı. Buna mukabil, sahibi, ondan, mümkün olan en büyük menfaati istihsal edebilmek için, yaşama ve iş sarfiyatını telafiye kâfi bir gıda ile onu iaşe etmeye ve hastalıklarını, en müessir devalarla tedavi ettirmeye –kendi kârını düşünerek– gayret ederdi. Bugün bir amele, fabrikasında ömrünü tükettiğisermayedarın –kanunen– malı değildir. Aynı kanuna göre, isterse işlemek istemezse işlememek hakkını haizdir. Fakat bu hak, tatbikatta açlıktan ölmekle yaşamak şıklarından birini intihap salahiyetinden daha vâsi bir manayı tazammun etmez. Ekmeksiz kalmak kâbusu altında, bir işçi, işleticilerin vazettiğitalimatnameye tab'an çalışmaya mahkûmdur. Tıpkı esir sahibi gibi, sermayedar da gündelikçinin iaşesine kâfi asgarî bir ücret vermez ve en mübrem ihtiyaçlarını temin etmezse –servetini tezyid etmekten ibaret olan– bizzat kendi gayesinden, bunun membainı kurutmak suretiyle tebaüd etmiş olur.

Türkiye'de, devlet teşkilatının dinle olan sıkı rabitalarından, uzun müddetler askerliğin bütün hayatî tezahürata hâkim bulunmasından, millî rekabet ve husumetlerin şiddetinden; bu sınıflar yakınlar kadar, diğerk memleketlerde mutat olan aşikâr hususiyetlerle nazara çarpmamıştır. Hatta bazı muharrirler, bunların herhangi bir zamanda mevcudiyetlerini bile inkâr ederler. İktisat kanunları, tabiat kanunları kadar zarurî bir tarzda müessirdirler; Türkiye'de de cemiyet ve iktisadiyatın temel taşı, dünyanın her tarafında olduğu gibi ferdî temellüktür. Bu esastan doğan sınıflara inkısam-ı ameliyesinden müstesna olarak bizim masun kalmış olmamıza imkân tasavvur olunamaz. Nitekim tetkik edilince, ahalinin –daha pek eski zamanlardan– böyle muayyen maişet şartları altında yaşayan kısımlara ayrıldığı müşahede edilir. Yalnız iki mühim sebep, bu kısımları tefrik eden hududun sarahatini mütemadiyen ihlal etmiştir.

1: En müstebit bir hükümdarlık usulüyle idare edilen memleketlerde bile, hükümet reisi ile “kast” tabir edilen mümtaz sınıflar arasındaki münasebat bir takım nizam ve usullere tabi olur; bu sınıflar ekseriya diğer sınıflara karşı kapalı bulunur; imtiyazlar ırsen intikal eder; izdivaçlar aynı sınıf mensubîni arasında vuku bulurdu. Şark'ta ise, eskiden beri, bir imtiyazlı sınıf mevcut olmakla beraber uzun asırlar, yegâne nizam ve ananesi bir mâfevk makamın iradesinden ibaret kalmıştır. Gönlüne estikçe, herhangi seviyeden herhangi millete mensup birini –keyfî bir tarzda– en yüksek mansıplara çıkarmak, zîb ve servete gark etmek; yahut en sağlam köklere ibtina eden vaziyetleri –aynı tarzda– bir anda tahrip etmek hükümdarların bol bol istimal ettiği salahiyetlerden biriydi. Mamafih bu münferit müdahale, bu mümtaz sınıfın ancak çerçevesini biraz müphemleştiriyor, fakat onu tahtanî sınıflarla büsbütün mezcedemiyordu.

2: Bundan daha mühim bir amil de, Camia-i Osmaniye'yi, yekdiğere karşı ebedî nefret ve husumet ve kin hisleriyle mücehhez bir takım kısımlara ayıran, dinlerini birer alamet-i farika gibi taşıyan mutaassıp milletlerin mevcudiyetidir. Türkiye'de bu millet muhadeneti, yakın vakitlere kadar, sınıf muhadenetine hâkim olmuştur. İş bölümü, bir milletin muhtelif efradı arasında olacağına, muhtelif milletler arasında vuku buluyordu. Asıl Türk unsurunun güzideleri, emir mevkilerini işgal ediyor; yani küçük veya büyük memur ve orduda kumandan oluyorlardı. Her aile çocuğu, biraz okuyup yazmak öğrenince bir kaleme çırak edilirdi. Ve bu adeta bir imtiyaz mahiyetinde idi. Mutavassıt sınıf halk vilayetlerde ziraatle meşgul olur ve gençliğinin büyük bir kısmını askerlikle geçirirdi. İzdivaç meselesinde katiyen taassup gösterilmez; en mütevazı vaziyetteki bir genç, en zengin ve en kibar addedilen bir aileye –hiçbir dedikoduya meydan vermeksizin– damat veya gelin olabilirdi. Bir esnaf ve hademe sınıfı da var ise de bunun evladı, çok defa maiyetlerinde buldukları veya mensup oldukları beylerin, paşaların çocuklarıyla bir arada terbiye ve tahsil görür ve müsait fırsatlar sayesinde pek yüksek makamlara eriştiği vaki olurdu. Hülasa servetler, ticaret, sanayi ve saire iktisadî faaliyetlerle istihsal edilmediği için serbest rekabet sahasında muvaffak olanlarla olmayanları ikiye bölen kuvvet müessir olmuyor, siyasî ve keyfî amiller, Türk cemaati tabakatını –bir kepçe gibi– mütemadiyen karıştırıyordu. Hatta ilmiye sınıfı bile bu tesirattan hariç kalmıyordu. Ticaret ve sanat meydanı, gayr-i Müslim anâsırın serbest cevelanına hâlî olarak bırakılmıştı. Yahudiler, Rumlar, Ermeniler istihsal ve istihlâkin nâzımlığını inhisar altına almışlardı. Bir yerde fazla olan mahsulü, bulunmayan mahallere nakil, memlekette tedariki imkânı olmayan şeyleri, ecnebi memleketlerden celp; Avrupa ile Türkiye arasında iktisadî revâbıtı temin

etmek; iş bölümünde onların hissesine isabet eden vazifelerdi. Keyfî müdahalelerden bu gibi iktisadî mesail, bir dereceye kadar masun kaldığı cihetle, iktisadî teşekküllerin doğurduğu içtimaî sınıflar, daha Türkler arasında rüşeym halinde iken kâfi bir vuzuhla bunlar arasında vücut bulmaya başlamıştı: Bir tarafta ekseriyetin kol kuvvetini ve alın terini altın hazinelerine tahvil eden ve bunun bir kısmıyla iktidar makamının teveccüh ve himayesini satın alan burjuvazi zîb ve ziyet içinde yüzüyor, bir tarafta da süflî

ve ağır işlerle ömrünü tüketen halk kitleleri, bir lokma ekmek mukabilinde [*Paragrafın sonu çıkmamış, yazıda birkaç satırlık boşluk var.*]

Siyasiyatın iktisadiyat üzerinde, asır süren bu gayr-i tabî hâkimiyeti, Tanzimat'tan sonra, nihayet zevale yüz tutuyor. Devlet teşkilatının noksanları ikmal edildikçe, Türklerin de şahsî teşebbüslere rağbeti –batî bir tarzda– tedricen artıyor. Ve az zamanda büyük bir ehemmiyet ihraz eden bir küçük tüccar ve esnaf sınıfı peyda oluyor. Ancak son rub-ı asırda, büyük tüccar ve sermayedarlarla, sınaî müessesat işçilerinin, kayda değer birer sınıf şeklini aldıkları müşahade edilebilir.

* * *

Bugün artık bu sınıfları, bütün hususiyetleriyle temayüz etmiş buluyoruz. Artık vazifelerin taksiminde, milliyet farkları büyük bir rol oynamıyor; iktisadî zaruretlerin mahsulü olan zümreler üzerinde mahsûs bir tesir ika edemiyor. Hatta her sınıfın şuurulu efradı, kendi sınıfına mensup diğer milletlerden olanları, muarız bir sınıfa mensup millettaşlarından, kendisine daha yakın, daha dost telakki ediyor. Onlara bir kardeş, bir yoldaş eli uzatmak ihtiyacını duyuyor. İptidaî hiss-i rekabet yerine, yavaş yavaş kuvvetlenen bir muhadenet hissi, her gün, aynı sınıf efradını biraz daha yekdiğere takrib ediyor... Fakat gözümüz önünde –*Dergâh*çılarının tabiri vechile– kendi kendini bulmaya, “sezmeye” başlayan bu sınıflar hangileridir? Ve Avrupa'da mükemmel teşkilatlarıyla, iktidar makamları etrafında katî bir cidale girişmiş olan sınıflarla ne dereceye kadar kabil-i kıyastırlar? Tekmil büyük ziraat memleketlerinde olduğu gibi bu meseleyi Türkiye'de de, şehirler ve köylerde, ayrı ayrı tetkik etmek icap eder.

Büyük şehirlerde mütemevvilân –burjuvazi– iki nevi ailelerden tereküp eder: Bir kısmı zadeğân sınıfına teşbih edilebilir. Bunlar eski ricalin Türk ordu ve idare makinelerinde mühim makamlar işgal etmiş ve bu sayede büyük servetler iddiharına muvaffak olmuş şahsiyetlerin sulbünden inenlerdir. Büyük çiftlikler ve kâşaneler, akar tabir olunan cesim binalar ve saire gibi gayr-i menkul emlak ile her türlü zî-kıymet tecemmülat eşyası, bu zümrenin servetini teşkil eder. Çiftlik hasılatları ve akar iradları ekseriya büyük yekûnlara baliğ olur. Fakat hesabı kitabı olmayan masraflarına yine tekabül etmez; çünkü sefahet ve teseyyüblerinin hududu olmadığı gibi, eski bir teamüle tab'an, etraflarında biriken birçok tufeyli fakir aileleri de beraberlerinde iâşe ederler. Tedricen varidat membalarını elden çıkarmak lüzumu hasıl olur. İnhitat baş gösterir. Bu kısım ashab-ı yesarın bakayasını, nihayet hükümet devairinde küçük memuriyetlerde nebatî bir hayat geçirmeye mahkûm buluruz. Bahsettiğimiz ikinci kısmı da, güzel fırsatlardan, faydalı münasebetlerden istifade ederek, ticaretle, ihtikârla zengin olan, ele geçirdiği serveti, mübadele sahasında maharetle istimal etmesini bilenler teşkil eyler. Hükümet kuvveti bu zümrenin istinat noktasıdır. En büyük silahı da memurların

müzaheretini temin eden para kuvveti! Aşar iltizamları, umur-ı nafia ve askerî mühimmat, teçhizat ve erzak taahhüdatı nice nice açık gözleri ihya etmiştir... Son zamanlar gayr-i menkul servetlerini sermayeye kalb ile, bu kabil işlere veya doğrudan doğruya

hususî ticarete sülûk edenlerin adedi çoktur. Bu sermayedarlar arasında bankerlik edenler ve fabrika, değirmen, imalathane, taktîrhane ve saire sanayi şubatını idare edenler de bulunur.

Muhtelif unsurlarının menşelerindeki tehalüfe ve millî hususiyetlerine rağmen ahalinin bu sınıfı, bugünkü Avrupa'da siyasî iktisadî vaziyete tamamıyla hâkim olan büyük burjuvazi sınıfına, her itibarıyla kıyas edilebilir. Her ikisinde de, ufak bir tetkikle, aynı temayüller, aynı gayeler, aynı usuller, aynı aletler nazara çarpar. Avrupa'da olduğu gibi bizde de bu zenginler ve müteffizan sınıfı, halk kitlelerinin şuursuzluğundan, tesanütsüzlüğünden, cehaletinden bol bol istifade eder; onların sa'y ve semeresiyle perverde olur; müşkülata duçar oldukça, hükümet kuvvetlerini daima kendi lehinde sevk eder, ekmeğine yağ sürdüğü için, harp ve darptan hoşlanır, vatani kendi malikânesi addettiği için şiddetli bir vatanperverlik izhar eder... Fakat ne malî mükellefiyetleri seve seve ifa eder, ne de oğullarını askere gönderir. Askerlik mehmetçiklerin vazifesidir. Vergi vermek de alelum köylülerin! Avrupa burjuvasının bizimkilerden farkı daha az samimi ve daha ikiyüzlü olmasındadır. O, suret-i haktan görünerek cerr-i menfaat eder; halkın itaatını, vatanperverliğini, harp-cûluğunu tahrik için daha mefkurevî, daha şairane zevahirle –birer yalandan ve menfaatperest hileden ibaret olan– bu mefhumları süsler.

Şehirlerde ikinci bir sınıf halk vardır ki adedi büyük bir yekûna baliğ olur. İçtimaî hareketlerin en büyük engeli, ölü ağırlığı bunlardır. Bu mutavassıt sınıf halk ufak bir sermayeye, emin bir vaziyete veya küçük bir mülke maliktir. Bu esasa ittikâ ederek bizzat çalışır ve muvakkaten kâfi addettiği bir refah ile ailesini geçindirir. Ve azim ve sebat ile daha müsait bir talihe mazhar olacağına emin, ebedî bir ümit ile ömrünü geçirir. Bu sınıfın en büyük kısmını elân ticaret ve sanayi en iptidâî bir devresinde bocalayan küçük sanatkârlar ve küçük satıcılar –yani esnaf teşkil eder. Son rub-ı asırda, ecnebi sermayesinin hulûlüyle, günden güne ehemmiyeti artan büyük sanayi, küçük sanatkârların faaliyetine yıkılmaz bir set çekmiş ve bunları birer birer amele olmak ıztırarında bırakmıştır. Fakat küçük dükkâncılık, olanca kudretiyle, elân şehir piyasalarına hâkim olmaktadır. En yakın menfaatlerine dört el ile sarılmış, en hod-endiş, dünya şuûnuna en bîgâne, hiss-i hayat ile alakası en zayıf insan numunelerine bunlar arasında tesadüf olunur. Kazançlarına, muvakkat bile olsa, bir zarar iras etmesi muhtemel, en müstahsen içtimaî tezahürata karşı gayz ve husumet duyarlar; bu gibi ahvalde ekseriya müstenkif vaziyetinde kalırlar. Muvaffak olan ve ticaretlerinin serbestîsini tekeffül eden herhangi bir hükümetin bekasına taraftar olurlar: İdarede tebeddül en büyük düşmanlarıdır. Bu sınıfa dâhil diğer mühim bir zümre de, Avrupa lisanlarında “*ronds de cuir*” tevsim edilen mutavassıt memurîn, zabitan ve mütekaidîn tabakasıdır. Bunların ahval-i ruhiyesi, kısaca tahlilini yaptığımız sınıf arkadaşlarınıninkine tamamıyla müşabihdir. Emellerinin gayesi maaşlarının muntazaman çıkmasıdır. Ufak bir terfi hayatlarının en mühim hadiselerinden biridir. Bunlar da mevkilerini zayi etmek korkusuyla, siyasî ve idarî tebeddüllerden hoşlanmazlar. Maddî menfaatleri hüviyetlerinin en hassas noktasını işgal eder. Diğer-endişlik, kendilerinde tamamen dumura uğramıştır. Bizdeki bazı mümessillerini tarif ettiğimiz bu sınıf,

Avrupa’da “küçük burjuvazi” sınıfı tesmiye olunur. Küçük burjuvazinin mümeyyiz vasıflarından biri de gayet müteharrik bir sınıf olmasıdır. Bundan evvel bahsettiğimiz mümtaz sınıftan, yıldızı küsûfa uğrayanlar mütemadiyen bunlara iltihak ederler; pek nadiren de, mahdut birkaç şahsiyete müstesna bir talih eseri olarak, büyük bir servet biriktirmek ve büyük burjuvazi sınıflarına yükselmek müyesser olur. Fakat ticaret ve sanayisi müterakki memleketlerde kaide-i umumiye bunun aksinedir: Küçük burjuvaziye mensup efrad, her gün daha büyük bir nispette, rekabet meydanında mağlup oluyor, bundan sonra bahsedeceğimiz sınıfa iltihak ile onun kitlelerini teksif ediyor. Bizim gibi, Rusya gibi sanayi ve ticareti, iptidaî eşkâlini muhafaza eden memleketlerde ise, bu sınıf kayda şayan cesaretler ihraz ve hükümetleri kendisiyle meşgul olmaya icbar etmektedir.

Bize göre, bu tarif ettiğimiz sınıflar kadrosuna dâhil cemaatler haricinde kalan bütün halk kitleleri –iş ve yaşama şartları ne olursa olsun– aynı bir sınıf mürekkebatındandır. Bu iddia, vehleten, karşısında bulunduğumuz anasır arasındaki adem-i tecanüs hasebiyle, biraz fazla şümulü addedilebilir. Bütün dünya lisanlarında proletarya namını taşıyan bu kitleleri birbirine rapteden öyle bir takım ruhî ve maddî menfaatler, içtimaî alakalar, beşerî hisler mevcuttur ki, bu tasnifi meşru kılar. Proletaryanın müteaddit envai vardır. Biz burada Türkiye’de bu isim altında cemedilebilecek anasırı ta’dad etmekle iktifa edeceğiz. En başta, hiç şüphesiz, imalathanelere, vesait-i nakliye kumpanyalarına, maden şirketlerine kolunun iş kuvvetini kiralayan amele ve müstahdemîn akla gelir. Bunlar meyanına, hükümet devairinde, banka ve ticarethane gibi müessesatta yazıcılık, müsevvidlik, mukayyitlik eden küçük ücretli memurları da ithal etmelidir. Zira bunların gördüğü işte dimağın müdahalesi, mahir bir ameleninkinden fazla değildir ve asıl işleyen hakikatte kol adalatının kuvvetidir. Umum zekâ işçileri, bu sınıfın ikinci büyük zümresini teşkil eder. Serbest meslekler ashabı burada mühim bir mevki tutar. Avrupa’da bir mühendis, bir tabip, bir ressam çok defa milyonlar kazanır ve içtimaî ehramın zirvesindeki kademelere erişir. Fakat bizde parmakla gösterilen müstesnalardan maadası, bütün ömrünü, kendisi ve ailesi için bir lokma ekmek tedariki endişesiyle çalışarak geçirir. Şöyle böyle bir refah temin edebilenler bile küçük bir ekalliyettir. Şöhret sahibi bir kenara bırakılırsa şairler, edipler, gazeteciler, bütün sanayi-i nefise müntesipleri hep aynı didinmeler içinde yaşarlar. Proletarya için: “Adalî veya dimağî iş kabiliyetini, ancak taayyüşe medar olabilecek bir bedel mukabilinde, başkası lehine kiralayanların heyet-i mecmuası” tarifini kabul edecek olursak, bir amele ile sermayedar olmayan bir gazeteci, bir tabip, bir avukat ilh arasında bir fark bulmak müşkül olur. Tekmil talim ve terbiyeciler de –gerek mekteplerde gerek evlerde çalışsınlar– muhtelif vasıflarla, proletarya sınıfına mensupturlar. Şahs-ı aher maiyetinde mütteferrik hizmetler ifa edenler gayet dağınık bir zümre teşkil ederler ve bunlar proletaryanın, burjuvaziye en sadık olanları – yani en şuursuzlarıdır. Bu sınıfı temyiz eden evsaf, amelelerde salahiyettar makamatin itina ile idame ettirdiği büyük bir cehalet, münevver olanlarda ise misli bulunmaz bir galat-ı ru’yet ve derin bir şuursuzluktur. Bu münevver proletarya, çok defa göğsünde bir küçük burjuva kalbi taşır, hemcinsi tarafından istismar edildiğine bir türlü inanmak istemez.

Biraz da köylere, küçük kasabalara nazarlarımızı tevcih edelim. Dikkatle bakılınca, burada da ahalinin uzaktan

farz edildiği gibi mütecanis olmadığı görülür. Şehirdekine mümasil bir silsile-i meratip, köyde de bizi karşılar. Başta köyün ayanı, ağaları gelir. Bunlar hakiki mütegalibelerdir. Arazinin en büyük kısmı kendilerine aittir. Mensup oldukları kaza memurîni atiyyelere boğarlar. Bu tarzda olmadığı zaman, tehdit ile memurîn daima emirlerine münkaddır. Bî-çare âciz köylüler için, ağalarının tazyik ve tahakkümüne karşı hiçbir müracaat makamı bulunmaz. Her türlü haksızlığa boyun eğmekten başka çareleri yoktur. Umum köylülerin lehinde çalışan yegâne kuvvet, ağalar arasında hüküm-ferma olan cahilane zıddiyettir. Her köyde bunlardan birkaç tane bulunur ve bunlar birbirine karşı, daima büyük bir kin besler. Şehir burjuvazilerinde mevcut sınıf muhadeneti hissi, henüz köylere intişar etmemiştir. Alelumum araziden mahrum köy işçilerinin birbirinden bî-haber yaşamalarına mukabil, köy ağaları da gayr-i tabîi cesametler alan izzet-i nefisleri ilcasıyla, mütegalib husumet hislerine baziçe olarak ömür sürerler. El ele verip, müştereken köylüyü soluk almaksızın işletmek, hasis menfaatlerine daha muvafık olduğunu takdir edenlere az tesadüf olunur. Denilebilir ki, köylerde burjuvazi sınıfının bütün unsurları, bütün malzemesi mevcut ve hal-i faaliyette olmakla beraber henüz sınıf tarzında taazzi etmemiştir.

Köylerde küçük burjuvaziye tekabül eden bir sınıf halk da vardır. Malik olduğu birkaç dönüm araziye ekerek, ağalardan birinin himaye ve tâbiyeti altında geçinenler; aynı şerait altında birkaç sütlü hayvan besleyerek maişet cidalini takip edenler; ve her köyde en iptidâî şekillerinde dükkâncılık, kahvecilik, demircilik, nalbantlık, dülgerlik, terzilik gibi sanatları ifa edenler hep bu sınıftandırlar.

Pazularından gayrı güvenecek bir varı olmayan bütün diğer köylüler de ziraat işçileri sınıfını teşkil ederler. Bu hususî proletarya sınıfı pek muhtelif neveleri ihtiva eder: Ağaların çiftini süren ortakçı ve maaşlı çiftçiler; susam, mısır, pamuk, tütün ve saire gibi ilkbahar zeriyyatını, köy köy gezip, çapalayan gündelikçiler; hasat mevsimi, küçük büyük arazi sahiplerinin kemale ermiş mahsulünü, kâfi bir süratle kaldırmak için götürü bir ücretle tuttıkları hasatçı ırgatlar, orakçılar; bağ bozumunda, üzüm ve incir kurutma ameliyatlarında istihdam edilen işçiler; zeytin, palamut amaleleri; sürü sahibi olmayan çobanlar, sığirtmaçlar; orman baltacıları, korucular, bekçiler bu envan başlıcalarıdır. Ziraate müteferri sanayi amelesi de buraya dâhildir. Mesela zeytin ve susam yağı, sabun, şarap imalathanelerinde, un değirmenlerinde, sebze bahçelerinde, pamuk ve yün tasfiyesinde çalışanlar gibi, bu sınıfta cehalet, şehirdeki arkadaşlarından daha çok derindir. Köy mektepleri yok denilebilecek bir şekildedir. Köyde bir imam bulunur. Köy çocuklarına iptidâî bir tahsil vermek, okuyup yazmayı öğretmek vazifesi ona tahmil edilmiştir. Fakat hiçbir imam bu işi kendisine vicdanî bir vazife bilip, onu –heyecanla değil– sadece hulus-ı niyetle ifa etmek kaydında bulunmaz. Def-i belâ kabilinden, senenin bazı aylarında, müracaat edenlere birkaç ders verir. Vaktini ağalara dalkavuklukla, ziraatla, bir menfaat

temin eden, ihtisasına ecnebi her türlü işle geçirir. Dinî ve terbiyevî vazifesini tamamıyla ihmal eder. Bunun için köylü yalnız cahil olmakla kalmaz, mensup olduğu dinin en iptidâî esaslarından, akaidinden de gafil bulunur. Ruhî istidatları inkişaf etmeden zevale mahkûm olur. Bedbahtîsini, sefaletini, mevcudiyetinin zarurî bir icabı zanneder. Onların esbabını taharri bile aklına gelmez. Hiç şüphe yok ki, henüz bu biçareler hakkında bir sınıftan bahsetmek, pek nazârî bir telakkidir. Bunlar bir gün ancak içtimaî ıstırapların kamçısını yiye yiye uyuşukluğundan sıyrılacak, bir şekil peyda edecek bir mevadd-ı ibtidaiye yığınınından ibarettir. Mütakabil incizaplarla bu dağınık parçalar bir küll teşkil ettikleri gün bir sınıftan bahsetmek hakkımız olacaktır.

Avrupa'da gördüğümüze nazaran bu naim unsurların, içtimaî hakikatlere, gözlerini açtıran, kendi misalleriyle teşvik ederek onlara ittihat ve muhadenet hisleri telkin eden, teşkilatları mükemmel şehir emekçileridir. Ve onlarca bu bir vazife ve bir zaruret addedilmektedir. Bizde yeni tecemmu etmeye başlayan amele sınıfı, henüz bu ihtiyacı duyacak derecede teşkilatını ileri götürmüş değildir. Bu teşkilat bahsi sınıf mesailinin ruhudur.

Şefik Hüsnü

TÜRKİYE'DE FELSEFENİN SEFALETİ

Türk ruhu, içine hapsoldüğü dar zindandan bir türlü kurtulamıyor. Zaman ve mesafe kaydı bizdeki kadar hiçbir millette yerleşmemiş ve bizden başka hiçbir yerde o kadar uzun ve tahripkâr bir tesir icra etmemiştir. Bunun içindir ki, o şahin irtifalarından yeni doğan fecrleri seyreden ma-fevka't-tabia ruhlardan Türklere tesadüf edilemiyor. Yeni dünyanın ufkunda, emsalsiz bir coşuş ile beliren yeni renklerin akisleri yüksek dağların tepelerini altınlatmak üzeredir. Hani bizde o gözler ki, biraz yukarılara bakabilmek kudretini gösterebilir de, o ufukları değilse, hiç olmazsa onların tepelerdeki altın akislerini görebilsin. Biz daha ne kadar bekleyeceğiz, daha ne kadar o büyük mesihlerin ateş civarlarında ısınmak için sabırsızlanacağız.

Acayip şeydir, nasıl talihtir bu? Minerva, akıl kuşlarını hemen her memlekete gönderiyor da, bizim gözlerimiz uzakların mor karartılığı içinde kaybolmuş, hâlâ o heybetli kanatların geniş uçuşunu istikbal ümidiyle bî-tab! Halbuki büyük insanlara susamış, büyük insanlara Türklere kadar muhtaç bir millet daha var mıdır, bilemiyorum.

İşte yüz yıl oluyor ki, beyinlerimizin içini kara kahır altında ezen o tarif edilmez şeyi bir sarsıntıda silkip defetmek istemiştik. O zaman bu zamandır, hâlâ ruhî hürriyetimize bir mabet kuramadık. Yoksa bu memlekette hür ruh doğmamak için ezelden bir yemin mi var?

Ne felsefe, ne de sanatta henüz âlem-şümül bir mevcudiyet gösteremediğimizden kızarıyoruz. Mesela şu geçen asrı baştan başa hakiki zenginlikle zenginleten büyük filozof ve büyük sanatkârlar arasında, orijinal bir Türk filozofu veya müstesna bir Türk sanatkârını aramak isteyen gözler utangaçlıkla yerlere iniyor. Halbuki o küçük dediğimiz komşu memleketlerde bile cihanı alakadar edebilecek felsefe başları veya sanatkâr ruhları mevcut. Bilhassa böyle filozofların mevcudiyetine inanmayan varsa büyük felsefe tarihlerine bakabilirler. Bu eserlerde mesela Sırlara varıncaya kadar filozoflar için bahs-i mahsus ayrıldığı halde Türklere dair bir kelimeye bile tesadüf edilmediğini görenler ne yeis içine düşerler; bizdeki bu felsefe yoksuzluğunun, bu filozof kahtlığının sebebi nedir; en kestirme cevap şudur ki bizde hudutsuz bir hürriyet-i tefekkür olmadığından korkunç bir felsefe sefaleti mevcuttur.

Eğer ruhlarımız, şu fikir, bu kitap veya bu ismin körü körüne kölesi olmakta devam ederse, bu sefaletle bir nihayet vermek kabil olamayacaktır. Halbuki başka memleketlerde hürriyet-i tefekkür ilan edileli ne kadar, ne kadar çok oluyor, bizler, daha hâlâ ruhun hürriyeti nedir anlayamıyoruz, aldığımız “skolastik terbiye”nin tesiri altında hürriyet-i

tefekkür nedir tadamıyoruz, ruhî varlığımızı esaretten, zincirden kurtaramıyoruz. Böyle terbiye usulüyle nasıl kurtarabiliriz?. Zira, “skolastik terbiye” demek, maziden gelen bilgiler ve duygular manzumelerini öylece istikbale nakletmek demektir; skolastik terbiye demek bu nakil esnasında talim ve terbiye rolünü ifa edenlerin tamamen “gayr-i şahsî” kalmaları, naklettiklerine ne bir şey zam ne de ondan bir şey tarh etmeye cesaret

edememeleri demektir. Böyle terbiyeden yeni hiçbir şey meydana çıkamaz, çünkü tenkit denilen şeyden eser yoktur; mevcut, olduğu gibi kabul edilmeli ve bununla iktifa olunmalıdır. Bu terbiyeyi görenler mutlak bir fikrin, bir kitabın veya bir ismin peşinde esir kalırlar ve kendiliklerinden yeni bir şey tesis edemezler.

Bir münakaşa esnasında bu felsefe kölelerini görmek pek ibret-âmizdir. Ağızlarından hep isim, kitap ve sahifeden başka bir şey çıkmaz. Onlar, isimle, kitapla, sahife ile hücum ederler ve kendilerini de yine öyle müdafaada bulunurlar.

İşte biz Türkler bu terbiyeden kurtulamadığımızdandır ki, ilimle uğraşan münevverlerimiz daima bir kimseye esirdirler. Kimi ve neyi tanıyorlarsa ona taparlar, geri kalanı yan çizerler ve mevcut değil nazarıyla bakarlar.

Halbuki hakiki filozof esaret nedir bilmeyendir. Hakiki filozof kendiliğinden, şimdiye kadar hiç tanılmamış yepyeni bir “kâinatı telakki tarzı” ortaya vazedenler veyahut da -Thales’ten beri insanlık tarihini aydınlatan büyük filozofların bütün telakki tarzlarını ciddi bir surette kavrayıp onlardan birine iltihak edendir. Bizde orijinal yani nevi şahsına münhasır filozof çıkmıyor, bari bu ikinci sınıf filozoflardan yani bütün felsefî istikametleri taharri edip onlardan birine hür ruh ile iltihak edenlerden olsun çıkmalıdır. Bize göre böyle bir devir gelecektir, hatta bunu “orijinal Türk filozofları devri” de takip edecektir. Fakat her şeyden evvel, terbiye sistemimize, eğer bizde bir sistemden bahis caizse, “daha fazla hürriyete doğru” bir şekil vermek icap ediyor.

Eğer terbiyede görmek istediğimiz inkılap yapılırsa işte o zaman şu aşağıdaki felsefî tekâmül edvarı halkasını itmam etmiş olacağız:

Evvela: felsefeye karşı derin bir alakasızlık devri geçirdik.

Saniyen: onu “eklektik” yani şundan bundancı bir devir takip etti.

Salisen: şimdi bir filozofa köle gibi gönül bağlamak ve diğerlerini yan çizmek devri içindeyiz.

Rabian: bundan sonra gelecek olan bütün felsefî istikametleri taharri ederek hür ruh ile birine iltihak devri olacak.

Nihayet: bunu da orijinal Türk filozofları devri takip edecek.

Ruhî esaret devrimiz henüz kapanmamıştır. Bir zamanlar yani Namık Kemal yaşarken filozof zannederek Jean-Jacques Rousseau’ya gönül bağlamıştık, sonraları Servet-i Fünun devri Taine’i aramızda meşhur etti. Daha sonra bir Spencer’dır gidiyordu. Şimdi Alfred Fourrier, Durkheim ve nihayet Bergson’a taabbüd devri çattı. Mamafih biz yine memnunuz ki bundan evvel bir takım filozof taslaklarına veya yarım – filozoflara rabt-ı kalp edildiği halde son tekâmül bizi nihayet hakiki ve bir sistem sahibi olabilmek istidadını gösteren bir filozofa isal etmiştir. Görülüyor ki filozof kimdir? sualine vaktiyle kimse cevap veremezken bugün hiç olmazsa bu anlaşılmıştır: Felsefî tekâmülümüzün ilk mühim adımı!

Fakat bununla mı kalacak? Hür ruhlu filozoflar devrine giremeyecek miyiz? Emin olalım ki o zaman esarete ebediyen veda etmiş ve ideal, hakiki hürriyete doğru dev adımımızı atmış olacağız. Ve işte ancak o zaman bugünkü acayıplıktan, bugünkü tereddüt ve gayr-i tabiiyetten kurtulabileceğiz. Çünkü tabî ve hakikî olan ideal hürriyettir; halbuki ideal ruhla barışmaz olan gayr-i tabî olan esarettir.

Şurada iki misal zikrederek, içinde bocaladığımız felsefî esaretin bariz bir neticesini göstermek isterim; Türk darülfünununu temsil eden *Dergâh* mecmuasının 4'üncü nüshasında müderris İsmail Hakkı imzalı bir musahabe intişar etti. Burada, hayatımızın mantıklılığını bozup ona maziden veya hariçten şekiller ilavesi aleyhinde ve Bergson'dan mülhem bazı istifade-bahş mütalaat yürütülüyor. Usul ve adet deniyor, "kendi kendine tebellür eder". "Hayat, eriyip donan bir mayi gibi" telakki edilmelidir. Ve "ne maziden müstehase âdetler çıkarmaya ne de hariçten yabancı âdetler getirmeye hacet yoktur."

Fakat hayatın ve tarihin bu surette telakkisi yeni bir şey değildir ki. Bu telakkii öğrenmek için hiç de Bergson'a kadar beklemeye lüzum yoktu. On sekizinci asrın büyük felsefî cereyanları, "tabiata avdet" düsturları ve bilhassa "etat-natural" ve "etat-positif" mücadeleleri hep bu mesele etrafında döndü ve nihayet Hegel üzerinden geçerek Marx'ta bir şekli-katî ve muayyen aldı. O şekle göre, vaktiyle Fransa ihtilalcilerinin iddia ettikleri gibi, içinde bulunduğumuz "etat-positif" in fevkinde daima bir "etat-natural mevcudiyetini, böyle bir yabancı şeyin tayaran ve seyelanını tevehhüm kadar safsatmalı bir şey yoktur.

Ve "olan, cereyan eden hakikattir", yoksa olan, cereyan eden gayr-i hakiki olup onun üstünde daima bir "olması lazım gelen" korkunç bir bakışla aşağıya nigerandır gibi bir iddia sufistâî bir hükümdür. İşte geçen asrın vasıl olduğu en büyük hakikatlerden biri olan bu "tarihin telakki tarzı", Hegel'in "tarih felsefe"sinden mülhem olan Marx'ın lâyemut bir muvaffakiyettir.

Avrupa'dan veya mazimizden şunu mu alalım, bunu mu alalım diye yukarıda bahsettiğim muharririn dediği gibi, sırf "düşünmek" ile sırf kuru akıl ve mantıkla veya hesap ve hendese ile bir takım kararlar ittihaz etmek ve cemiyete icbar ile kabul ettirmeye çalışmak kadar gayr-i ilmî bir vahime yoktur. On sekizinci asır bir ulûm-ı tabiiye ve riyaziye asrı olduğu için "ruh" da ölçü ve biçim ile izah edilmişti. Ve "tarihin izah tarzı" da böyle yanlış bir vadiye dökülmüş idi. Fakat o asrın sonunda ve geçen asrın başında gelen malum büyük filozoflar ile ve en nihayet Marx'ın dâhiyane müdahalesiyle bu safsata ortadan kalktı. Ve "olan" ile "olması lazım gelen" düalitesi yarım asrı geçen bir zamandan beri katî bir hükme çekilmiş oldu. Binaenaleyh bunu bugünün hakikati sanmak pek gecikmek olduğu gibi bu meseleyi en şamil ve en sistemli bir halde meydana koyan Marx'ın bu husustaki görüş tarzını yan çizmek de olamaz.

İkinci misalimi de yine aynı mecmuadan alacağım. *Dergâh*'ın üçüncü nüshasında muallim Şekip Bey'in "Hakiki Hürriyet" unvanlı makalesinde yine aynı filozoftan aynı Bergson'dan mülhem olan "ruh"un maddileştirilmesi aleyhinde birçok doğru tetkikat

mevcut. Fakat bu tetkikat pek gecikmiş, adeta lüzumsuz tetkikatlardandır. Esasen Bergson'un "ruh"un maddileştirilmesi aleyhine uzun uzadıya taharriyatta bulunmasına hiçbir mana veremediğimiz için Şekip Bey'in de onun eserine iktifa etmesini bî-lüzum görürüz. Zira hakka'l-insaf düşünelim: Ruhun mahiyeti[ni] anlamak, onu hariçten maddice tetkik ile kabil olmadığını ve ruhun yine "kendi hayat ve kıymet-ı mahsusası

dâhilinde" tetkiki icap ettiğini ilk ortaya süren Bergson değil Leipzigi Wundt'dur. Wundt bu meseleye çoktan suret-i hal bulmuş ve onun görüş tarzı o vakitten beri artık harc-ı âlem olmuştur. Eğer Bergson bunu anlamakta gecikmişse ve güya hâlâ Herbert [?] devrinde imişiz veyahut önümüzde "association psychologique" tesmiye edilen bir mektebin mümessillerinden başka kimse yokmuş gibi yaparak çalakalem etmişse edebilir. Fakat bizim için bilinecek bir şey vardır ki o da ruhun "gayr-i şey" mahiyetini mütemadiyen tekrar eden Wundt[un], onun "daimî seyelanını", "şuur muhtevasının ebedî yenileşimini" uzun uzadıya psikolojik eserlerinde anlatmış olması ve Bergson'dan pek çok evvel tespit etmiş bulunmasıdır. Hatta Wundt ruhun "substance" mahiyetini bile red ile yerine kendinin "actualite" nazariyesini vazeder. Wundt'a göre, ruha ait bir "enerjinin muhafazası" prensibi yoktur; fakat "ruhun kendi tekevvünü dâhilinde büyümesi" mevcuttur. Ve dikkat edilirse görülür, Bergson'un mahud "yaratıcı tekâmül" nazariyesi, ki zaten Schelling'de de tesadüf edilir, kendisinin vazettiği "gayelerin başkalaşmaları ve yenileşmeleri" nazariyesiyle pek güzel nazar-ı dikkate alınmıştır.

İşte görülüyor ki felsefenin tekâmülünü baştan aşağıya dikkatle takip etmediğimizden ve felsefenin muhtelif mesailinden nelere *acquis* yani tayin ve tespit edilerek ekser filozoflar tarafından kabul edilmiş nazarıyla bakılabilir ve neler henüz meşkûk bir haldedir, bu noktaları layıkıyla ayırt etmediğimizden bugün her nedense kendisine can havliyle sarıldığımız bir filozofun pek gecikmiş olarak tekrar ettiği şeyleri yeni veya orijinal gibi telakki ediyoruz ve derhal hırz-i cân edip neşr ve tamime koyuluyoruz.

Bergson henüz daha tamamlanmamış bir "sistem" değildir. Fakat biz yine Bergson'la adam akıllı uğraşılmasının aleyhinde değiliz. Zira *Dergâh*'ta intişar eden bir makalemizde de arzettiğimiz gibi Türklerin hakiki felsefe ile iştigallerini en ateşli bir ihtiyaç olarak tanıyoruz. Burada yalnız ve yalnız dokunmak istediğimiz nokta memleketimizdeki felsefe hayatının pek hür ruhla üflenmediğidir.

Lazımdır ki artık içinde bulunduğumuz esaret devrini kapayalım. Lazımdır ki artık başlangıçta dediğimiz o şahin irtifalarının insanı itminan ile saran hür muhitlerinde dolaşalım.

Hele darülfünununda ve o muhitte hürriyet ve tefekkürün bütün şaşasıyla saltanat sürmesi icap eder. O, her yerde takyid edilebilir, hatta parlamentoda bile. Çünkü parlamento bir vasıta, bir teknik müessesedir. Lakin, memleketin her şeyi yaratan kalbi ve her şeyi yaratan dimağı olan darülfünununda hiçbir zaman nesl-i ati üzerinde zoraki ameliyatlar tecviz edilemez; orası tesir ve teessürlerden daima münezzeh kalmalıdır. Türk

darülfünunundaki aklî cereyanların umumî tandansı ne Bergsonizm olabilir ne de başka bir “izm”. Orası sadece mevcut felsefî mesleklerin bir ortaya konuş mahalli, onların hırs-ı taraf-gîrlikten ârî bir münakaşa mahalli olabilir. Orada bir felsefeyi talim ve neşr hakkı ancak ve ancak bir “orijinal Türk filozofu” çıkarsa o zaman ona bahşedilebilir. O zamana kadar, orada yalnız hür bir nesil yetiştirilmesi esas gaye tutulmalıdır. Zira aksi takdirde pek vahim neticeler çıkabilir. Pekâlâ malumdur ki, darülfünunlarda, mevcudiyetleriyle pek derin tesirler icra eden orijinal filozoflar, buldukları devrin “memleket felsefesi”ni, “devlet felsefesi”ni teşkil ediyorlar. Ve sonra memleketin hayat-ı içtimaiyesine, hayatı telakki tarzına ve binaenaleyh siyaset-i iktisadiye ve hariciyesine bil-vasıta hükmediyorlar. Bunun son zamanlarda pek bariz misallerini zikredebiliriz ve mesela İngiltere’de, ferdiyetçi

filozoflardan Hobbes ve Bohm evvelki asrın İngiliz hayat-ı içtimaiye ve bilhassa iktisadiye ve binaenaleyh siyasiyesini tamamıyla tayin ettikleri gibi; geçen asrın İngiliz hayatına ve hayat-ı siyasiyesine de kâmilen, faydacı filozoflardan Bentham, James Mill, Thomas Carlyle ve bilhassa John Stuart Mill istikamet ve muhteva vermişlerdir.

Almanya’da Hegel uzun müddet memleketin apaçıktan resmî devlet filozofu olmuş, Alman hayat ve siyaseti son zamana kadar onun tesirinden azade kalamamıştır. Diğer taraftan “mistik – romanik” karakterlere pek uygun ve itminân-bahş olan Bergsonizm de Fransa’da resmî bir mahiyeti iktisap ediyor. Amerika’da William James ve Dewey Amerika hissiyat-ı içtimaiyesinin nâzımıdır.

Şu halde bizde de, daha hayat-ı içtimaiyemize bir istikamet verecek ve ruhumuza beklediğimiz inkişaf kabiliyeti[ni] nefhedecek bir “orjinal Türk filozofu” mevcut değilken, indî bir kaygı [ile] hariçten felsefe sistemleri ithal etmek pek cüretkâr hareket değil midir?

Emin olmalıyız ki bu sunî hareketler ruhlarımızda sıcak bir mihrak bulmayacaklardır ve Türklerin o kadar muhtaç oldukları ruh yangınına tutuşturamayacaktır. Bugün Türkler geniş, ucu bucağı yok bir Nil arıyorlar, onları çorak beyâbânlara sevk etmek doğru olamaz.

Ruhlar vardır ki bir kör kandil gibi sönmeye razı değillerdir, bir güneş gibi batmak isterler. Eğer o büyük ruhları Türklerde de görmek istiyorsanız etrafına sardığınız zincirleri kırınız.

Heidelberg Darülfünunu’ndan felsefe ve iktisat doktoru ve Berlin Fen Mekteb-i Âlisi’nden mezun Ali Nizami

TARİHÎ MATERYALİZM NEDİR?[*4]

Tarihî materyalizmi anlatmadan evvel bazı hatalı fikirleri, yanlış anlayışları izale için tarihî materyalizm olmayan şeyleri söyleyelim. Zira, suret-i hususiyede Karl Marx’la

⁴ Hollanda Marx Mektebi profesörlerinden Herman Gurter’in Tarihî Materyalizm namıyla neşrettiği kitaptan iktibas edilmiştir.

Friedrich Engels'in vazettiği “sosyal demokrasi” nazariyatından maada bir de “felsefî materyalizm” ismi altında birkaç “sistem – meslek” daha mevcuttur. Bu meslekler, tarihî materyalizm gibi aklın, istihsal tarzlarıyla, teknik ve işle nasıl muayyen istikametlerde gittiğinden tabii bahsetmezler. Bilakis “cisim – *Korper*”le “ruh – *Geist*”) “madde – *Materie*” ile “ruh – *Seele*”, rab ile âlem arasındaki münasebetlerden bahsederler. Bu ayrı olan lâ-tarihî – umumî – felsefî – materyalizm yalnız şu sualleri irad eder: Suret-i umumiyede ruh ile madde arasında ne gibi münasebat mevcuttur? Düşünme – *das Denken* nasıl doğar? Tarihî materyalizm şu sualleri irad eder: Falan zamanda böyle, falan zamanda da şöyle düşünülmesi neden ileri geliyor? Felsefî materyalizm cevaben: Madde ebedidir. “Akıl yahut ruh – *Geist*” muayyen ahval tahtında maddeden tevellüd eder ve kendi şeraitini bulamadığı takdirde ortadan kaybolur, der. Tarihî materyalizm: Proleterlerle sahib-i servet sınıfların başka başka düşünmeleri bu veya şu gibi muayyen esbabın bir neticesi olduğunu söyler.

Umumî – felsefî olan materyalizm düşünmenin mahiyet ve tabiatını araştırır. Tarihî materyalizm düşünmede zuhura gelen tebeddülâtın sebeplerini araştırır. Bunlardan birincisi düşünmenin menşeiini, ikincisi düşünmenin tekâmülünü izah eder. Birincisi henüz içinde hiçbir düşünme, hiçbir ruh yaşamamış bir hali tasavvur eder. İkincisi aklın yahut ruhun hayatını tasavvur eder.

Sosyal demokrasi nazariyatını öğrenmek isteyen kimse bu farkı iyi bellemelidir. Zira muarızlar ve bilhassa mutaassıp kimseler cehaletlerinden bunların ikisini mezcediyorlar ve birincisini menfur gördüklerinden dolayısıyla ikincisini de mütediyyin amelelere menfur göstermeye kalkışıyorlar. Bu dindar ruhiyatçılar, diyorlar ki materyalizm bize şunu ilan ediyor: Kâinat, suret-i mihanikiyede

hareket eden maddeden başka bir şey değildir, ebedî ve mutlak mevcut olan yegâne şey madde ve kuvvettir, akıl, karaciğerin ödü gibi dimağdan kopmuş bir parçadır, görüyor musunuz materyalistler maddeperesttirler, tarihî materyalizm de bunun bir ayıdır. Bilhassa Katolik, Ortodoks muhitinde yaşayan ve akla bir esir taabbüdüyle merbut bulunan sosyal demokrat filozof Dietzgen'in akıl ve ruh hakkında serdettiği nazariyelerden malumatı olmayan pek çok mütediyyin ameleler bu sufilerin sözlerine inanıyorlar ve güya kendilerini maddeperestliğe, dalalete sürüklemek isteyen sosyal demokrat hatiplerini dinlemekten imtina ediyorlar.

Biz tarihî materyalizmin felsefî materyalizm olmadığını ispatla tarihî materyalizmin umumî bir tarz-ı telakki-i kâinata isal etmeyeceğini kasetmiyoruz. Bilakis tarihî materyalizm, diğer ulûm-ı tedribiye gibi umumî felsefî bir tarz-ı telakki-i kâinata vusul için bir vasıtaadır. Bizi kâinat hakkında umumî bir tasavvura yaklaştırır.

Bu tasavvur “maddî – mihanikî” bir tasavvur olmadığı gibi Hıristiyan Katoliklerin, Protestanların yahut serbest ashab-ı efkârın kabul ettikleri gibi de değildir, yalnız sosyal demokrasiye münhasır kâinat hakkında yeni bir “hads – *intuition*”dır.

Tarihî materyalizm bu tarz-ı telakki-i cihanın bizzat kendisi değil, buna vusul için Darwinizm gibi, ulûm-ı tabiiye gibi, Marx'ın “kapital – sermaye” hakkındaki nazariyeleri gibi lazım olan vasıtalarından biridir.

Fakat tarz-ı telakki-i cihana vusul için bu vasıtaların hepsi lazımdır.

Nazariyatımızın muhteviyatı, nazariyemizin hakikî ve şe'nî olduğunu anlatmadan evvel dikkat edilmesi lazım olan şeyler üzerine karilerin nazarlarını celp edelim. Hayat-ı içtimaiyeyi yakından gören herkes biliyor ki cemiyetin azaları birbirleriyle muayyen münasebat içinde yaşıyorlar... Bunlar cemiyet nokta-i nazarından yekdiğerine müsavi değildirler, yani yüksek ve alçak tabakalarda, gruplar yahut sınıflar halinde bulunuyorlar. Sathî olarak gören kimse diyebilir ki, bu münasebat ancak mülkiyet münasebatıdır; zira bazılarının emlak ve arazisi, fabrikaları, vesait-i nakliyesi, satılacak emtiası var, bazılarının hiçbir şeyi yok. Sathî gören kimse yine diyebilir ki, fark başlıca siyasî bir farktır çünkü birkaç grup iktidar-ı hükümete hâkimdir, diğerlerinin, hâkimiyetten sarf-ı nazar hükümete hiçbir nüfuz ve tesirleri bile yoktur. Fakat derinden tetkik eden kimse görecek ki, orada, mülkiyet – ve siyasî münasebetlerin arkasında istihsal münasebetleri yani cemiyete lüzumlu şeyler istihsal edilirken insanların yekdiğerine nazaran olan münasebetleri gizlenmiştir.

Amele, “patron – iş verici”, gemi, irad, büyük emlak sahibi, mültezim, büyük tüccar, küçük tacir, istihsal vetiresinde mahsulün ihzar ve tedavülünde mevki işgal eden kimselerdir. Yalnız fark, birinin parası var diğerinin hiçbir şeyi yoktur. Hazain-i tabiiyenin işletilmesi ise cemiyetin en birinci esasıdır. Biz birbirlerimizle iş, istihsal münasebetleri içinde bulunuyoruz.

Bu iş münasebetlerinin şimdi ne üzerine istinat ettiğini tetkik edelim. İnsanlar, kapitalist yahut amele, yahut büyük ashab-ı emlak, mültezim, gündelikçi, velhasıl cemiyet dâhilinde herhangi bir uzuv olmak itibarıyla şüphesiz muallakta durmuyorlar. Kapitalistler tekniğe, istihsal vasıtalarına istinat ediyor. Sanatkârlarla proleterler makineye istinat ediyorlar ve ona bağlıdırlar ve eğer makine icat edilmemiş olsaydı tabii böyle sefalet içinde yaşayan sanatkâr ve proleter de bulunmayacaktı.

Küçük adi dokuma tezgâhı, lazım olan işleri aile tarafından, ev içinde yapıyordu, basit dokuma tezgâhı ustalı ve çıraklı bir cemiyet vücuda getirdi, buhar ve elektrikle tahrik edilen cesim dokuma makineleri de, büyük sanatkârlarla, aksiyonerlerle, direktörlerle, bankerlerle, iş ücretçileriyle dolu bir cemiyet doğurdu.

İstihsal münasebetleri, bulut gibi yahut duman gibi havada muallak değildirler. Onlar, içinde insanların yakalandığı bir kafestir. “İstihsal vetire – *Produktionsprozess*”i maddî bir vetiredir, âlât ve edevat da içinde yakalandığımız kafesin zaviye ve istinat noktalarını teşkil ederler.

Teknik, âlât ve edevat, müstahsil kuvvetler, devasa müşevveş bir surette yükselen ve muhteşem gözükken cemiyet-i haziranın esasıdır. Maddî istihsal tarzlarına nazaran

içtimaî münasebetlerini tesis eden aynı insanlar, fikirlerini, tasavvurlarını, tarz-ı telakkilerini, kanunlarını da bu münasebetlere göre yaparlar... Zira onlar, fikirlerini, tasavvurlarını “mücerret bir şey olarak değil bilakis, muayyen bir cemiyet içinde yaşayan insanlar gibi pek” müşahhas, hakiki ve canlı olarak teşkil ederler.

Binaenaleyh maddî münasebatımız, yalnız tekniğe tabi değildir. Yalnız işe, istihsal kuvvetlerine istinat etmez, bilakis biz maddî münasebatımızın dâhilinde ve bu münasebat tahtında düşündüğümüzden dolayı bittabi düşüncelerimiz de bila-vasıta bu münasebata ve bil-vasıta istihsal kuvvetlerine tabi olacaktır.

Modern proletaryanın modern içtimaî varlığı makine tarafından

vücuda getirilmiştir. Proleterlerin bu sıfatla aralarında cari münasebattan mütevellit içtimaî düşünceleri, doğrudan doğruya makineye müstenit ve bil-vasıta ona tabidir.

Kapitalist tarzında bulunan cemiyetlerin bütün sınıflarında bu hal böyledir. Zira cemiyet nokta-i nazarından insan diğerlerinin karşısında kendi nefesine mahsus, hususî bir münasebette bulunmuyor; kendi gibi aynı münasebat içinde bulunan pek çok kimseler vardır. Bir amele –mesela– diğerlerinin karşısında münferit bir ücret işçisi değildir. Küll içinde bir cüzüdü, yani kendi gibi aynı vaziyet dâhilinde yaşayan milyonlarca ücret işçilerinden mürekkep sınıfın uzvudur. Mütemmeddin memleketlerde her insan böyledir; herkes istihsal vetiresine nazaran aynı usul, aynı tarz dâhilinde bir gruba, bir sınıfa mensuptur. Bir amele, bir kapitalist, bir köylü cemiyet nokta-i nazarından iş münasebetlerinin mecbur ettiği tarzda düşüneneceği ne kadar tabii ise aynı zamanda tarz-ı telakkilerinin, fikirlerinin, tasavvurlarının kendisi gibi aynı vaziyet dâhilinde bulunan yüz binlerce insanın tarz-ı telakkileriyle, fikirleriyle, tasavvurlarıyla umumî hatlar üzerinde birleşeceği de o derece bedihidir.

Muhtelif sınıflara, kapitalistlere, müteşebbislere, amelelere ait iş münasebetlerinin meydana koyduğu şekil –burada daha nazariyatımızın umumî görünüşleriyle meşgulüz– kapitalist olan ve suret-i umumiyede sınıflara ayrılmış bulunan cemiyetlerde mülkiyet münasebetlerinin şeklidir. Kapitalistler, ücret işçileri, tüccarlar, köylüler yalnız istihsalde değil temellük ve tasarrufta da bir mevki işgal ediyorlar. Temettü hisselerini derceb eden aksiyonerler, istihsal vetiresinde yalnız mukriz, tufeyli rolünü oynamazlar, teşebbüsün, istihsal vasıtalarının, arazinin, âlât ve edevatın mevadd-ı ibtidaiyenin, mahsulün de sahib-i müşterekidirler. Tüccar yalnız mübadeleci, şahs-ı mutavassıt değildir. Emtia-ı ticariyenin, ticaret kazancının sahibidirler. Amele, yalnız eşyayı imal eden şahıs değildir. Her defa kendi tarafından satılan iş kuvvetinin ve bu iş kuvvetine mukabil aldığı mükâfatın yani ücretin sahibidir. Diğer bir ifade ile, sınıflara ayrılmış bir cemiyet içinde iş münasebetleri aynı zamanda mülkiyet münasebetleridir. Bu eskiden böyle değildi. İptidâî komünist cemiyetinde, emlak ve arazi, müştereken bina edilen evler, hayvan sürüleri yani en mühim istihsal vasıtaları müşterek mülk halinde idi. En mühim içtimaî işler müştereken

icra edilirdi; cins ve kıdemden sarf-ı nazar herkes istihsal vetiresinde yekdiğerine müsavi idi. Ve mülkte hiç yahut cüzî bir fark vardı.

Fakat ne vakit ki taksim-i amal vüsat peyda etti, hususî memuriyetler, meslekler meydana geldi, sonra daha iyi teknik ve taksim-i amal ile doğrudan doğruya hayata lazım olan şeylerin istihsalinden bir fazla mahsul meydana geldi, papaz ve muharip gibi ilim ve harp sahalarında şöhret bulan kimseler bu fazlayı ve nihayet istihsal vasıtalarını ellerine geçirmeyi bildiler. Sınıflar bu suretle meydana geldi ve mülkiyet-i şahsiye iş münasebetlerinin meydana çıkması tarzında bir şekil ihraz etti.

“Tekniğin tekâmülüyle ve işin taksimiyle sınıflar meydana çıkmıştır. Sınıf münasebetleri ve mülkiyet münasebetleri iş üzerine müstenittir. Bazı meslek sahiplerini istihsal vasıtalarına tasarruf etmeye muktedir kılan tekniğin tekâmülüyle mutasarrıflar ve gayr-i mutasarrıflar meydana çıktı ve halkın büyük bir kitlesi esir, demirbaş köylü, iş ücretçileri oldu.”

Ve lazım olan şeylerin istihsalinden meydana gelen fazla gittikçe büyüdü, mutasarrıfların gittikçe ziyade servetleri arttı ve gayr-i mutasarrıflar karşısında sınıf zıddiyetleri de gittikçe kesb-i şiddet etti. Ve bu mikyasta da sınıf mücadeleleri, mahsul ve istihsal vasıtalarına temellük için sınıfların yaptıkları mücadeleler tevessü etti. Ve bu mücadele cemiyet içinde hayat mücadelesi şeklinde bir mücadele oldu. Hülasa iş münasebetleri mülkiyet münasebetleridir, mülkiyet münasebetleri de yekdiğeriyle mücadele eden sınıfların münasebetleridir ve bütün bu münasebeler işin tekâmülü üzerine istinat eder ve iş vetirelerinden, teknikten tevellüd eder.

Fakat teknik hal-i sükûnette değildir. Teknik serî yahut batî bir inkişaf halindedir, istihsal kuvvetleri tevessü ediyor, istihsal tarzları değişiyor. Ve istihsal tarzları tebeddül ettiği gibi dolayısıyla iş vetiresine nazaran insanların yekdiğerine olan münasebetleri de değişmeye mecbur oluyor. Eskiden, küçük ustaların kalfalara, çıraklara olan münasebetleri, şimdiki büyük müteşebbislerin ücret proletaryasına olan münasebetlerinden tamamen başka bir şekilde idi. Makine ile tarz-ı istihsal eski münasebetlerin tebeddülünü mucip oldu. Ve sınıf cemiyetinde istihsal münasebetleri aynı zamanda mülkiyet münasebetleri olduğundan birincisinin tebeddülüyle ikincisi de tebeddül etmiş olacaktır. Binaenaleyh tarz-ı telakkiler, tasavvurlar, fikirleri ilh... insanların yaşadıkları münasebat dahilinde ve münasebat tahtında teşekkül ettiklerinden, iş, istihsal ve mülkiyet tarzları tebeddül ettiği takdirde, şuurlar da tebeddül edecektir.

İş ve düşünme daima tebeddül ve tekâmül halindedir. “İnsan, işiyle tabiatı değiştirirken aynı zamanda kendi tabiatını da değiştirir.” Umum cemiyetin hayatı, hayat-ı maddiyenin istihsal tarzlarıyla kaimdir, hayatını taht-ı tâbiyetinde bulundurur.

“İnsanların şuurlarını tayin eden, ferdî varlıkları değil, bilakis içtimaî varlıklarıdır” fakat cemiyetin maddî istihsal kuvvetleri, tekâmülünün muayyen bir devresinde mevcut istihsal – mülkiyet münasebetleriyle tearuz eder. Eski münasebetlerin dâhilinde yeni

istihsal kuvvetleri tekâmül edemezler, yaşayamazlar. Sonra eski istihsal – mülkiyet münasebetlerinden istifade edenlerle, yeni istihsal kuvvetlerinin tekâmülüyle alakadar olanlar arasında mücadele başlar. Ve yeni istihsal kuvvetleri muzaffer oluncaya kadar, yeni istihsal – mülkiyet münasebetleri meydana çıkıncaya kadar, bir içtimaî inkılap devri başlar. Ve bu inkılap ile insanların düşünmeleri de tebeddül eder, kendi kendilerine değişir.

Buraya kadar nazariyatımızın muhteviyatı kısaca gösterilmiştir. Şimdi bunu hülasa edelim:

1-Teknik, istihsal kuvvetleri cemiyetin esasatıdır. İstihsal kuvvetleri, istihsal münasebetleri, istihsal vetiresinde insanların yekdiğerine olan münasebetlerini tayin eder. İstihsal münasebetleri aynı zamanda mülkiyet münasebetleridir.

İstihsal ve mülkiyet münasebetleri yalnız şahsın değil sınıfların münasebetleridir.

Sınıf – mülkiyet – ve istihsal münasebetleri, başka bir ifade ile içtimaî varlık insanların şuurlarını yani hukuk, siyaset, ahlak, din, felsefe, sanat hakkındaki tarz-ı telakkilerini tayin eder.

2-Teknik mütemeadiyen tekâmül eder.

İstihsal kuvvetleri, istihsal tarzları, istihsal münasebetleri, mülkiyet – sınıf münasebetleri, tekniğe nazaran mütemeadiyen değişiyor. İnsanların şuurları, hukuk, siyaset, ahlak, din, felsefe, sanat hakkındaki tarz-ı telakkileri de istihsal vasıtalarıyla, istihsal kuvvetleriyle birlikte değişiyorlar.

Yeni teknik, tekâmülünün muayyen bir devresinde eski istihsal ve mülkiyet münasebetleriyle tearuz ediyor.

Nihayet yeni teknik muzaffer oluyor.

Eski şekillerin bekasını isteyen muhafazakâr tabakalarla yeni kuvvetlerden menfaat bekleyen terakki-perver tabakalar arasında başlayan mücadelat-ı iktisadiye kendilerine adlî, siyasî, dinî, sınaî şekillerde malum olur.

Cevat Abdi

SAYHA-İ BEŞER (*5)

Hitama erdiler, hitama erdiler

Bütün eski devirler!

Bütün sahte filozoflar öldüler,

Ve yeni zamanların mübeşşirleri

Parlak bayramlık elbiseleriyle

⁵ (*) *Fransa'nın büyük insanî şairlerinden olup henüz yirmi iki yaşında iken, harp içinde vefat eden Jean de Saint Perry'nin bir şiirinden Şefik Hüsnü Bey tarafından tercüme edilmiştir.*

Onların mezarları üzerinde raks edecekler...

Çünkü onlar fazla yalan söylediler!

Ey Yunan ukalası, bize ne vaat ediyorsunuz?

Ey Eflatun, en büyük nâtıka-perdâz,

Aklının tahayyül ettiği asude ahenk

Mukadderatın korkunç hayalini mağlup edemedi.

Ve senin kalemin, Phidias

İnsanın mutantan sükûnetini ifade ederken,

Vahşi kartal kardeşin Promete'nin ciğerini kemiriyordu...

Ve sen, kavm-i Yehûd,

Kalbinde Allah'ın nuru, derin imanın

Dünya yolları üzerinde serseri dolaşırken,

Unutuyor muydun ki

Mahkûm ve merdud Lucifer

Demirlerini ısırıyordu...

Ve sen de onun gibisin, ey kavm-i beşer!

Galileli, Galileli, sen de geldin

Sevdim ve öldün.

Fakat sesin bizi mahzun ve meyus bıraktı...

Bizi asla kurtaramadı.

Ah, neden biraz daha sade olmadın?

“Peder”inden bahsediyordun, bize imanınla yardım ediyordun.

Fakat insan, insan, ey bedbaht?...

Spinoza,

(İşçi, senin arkadaşındı,

O da senin gibi gözlük camları cilalıyordu.)

Müteverrim olduğu için

Bize rüyanın hatalı bir mantığını bıraktı.

Fakat teverrüm hezeyanlarına malik olmayan bizler

Acılarımızı ne ile unutacağız?

Söyle, söyle, ey gayr-i insanî riyâzî?
Ve işte Almanya'nın matûhu.
Kendi için "işte insan!" diyen insan!
Onu,
Hasta koltuğu üzerinde oturmuş,
Kendi ayaklarının çıkaramayacağı dağların üzerine
Zarathustra'sını fırlatırken
Seyrediniz...
Fevka'l-beşerden bahsediyorsun? Ne istihza!
Sen sadece bir insan bile olamadın!
Ve sen Wagner, "Gral"ın ulvî rahibi, yalancı rahip
İmanını bizim kabul etmemiz için
Pare pare olmuş kalbini bize açmamalıydın.
Bedbaht! Biz Tristan'ın gözyaşlarını dökmek istemiyoruz!
Ah! Ziyamı yok, aydınlığı tanımayalım!
Fakat bu zehri içmeyelim.
Hayır! Artık sahte beyinler yeter! Rüya ve yalan kâfi!
Ayakkabılarımız çok ağır, kalplerimiz çok hırpalanmış,
Vücudumuz ve ruhumuz çok susamıştır.
Yorgun insan sürülerini asla teskin etmeyen bu meşrubattan
Tatmaktansa yolun kenarında ölmeyi tercih ediyoruz,
Dilenciler gibi ölmek,
Birbirimize sokularak,
Bitlerimiz ve kurtlarımızla,
Aldatılmış aşklarımızla,
Tatmin edilmemiş arzularımızla,
Boş ruhumuzla,
Düşüncesiz beynimizle ölmek...
Fakat, merhamet edin, yeni tecrübelerle girişmeyin.
Şimdi, ya hep ya hiç! Artık kuvvetimiz kalmadı!

Fakat bize getirdiğiniz hepsi ise
Ey yeni zamanların mübeşşirleri,
O zaman, ah, o zaman,
Adımlarınız üzerinden, saadet feryatlarımızı yükselteceğiz.
Sizin sözlerinizi[zi] dinlemek için
Kalplerimizi tasfiye edeceğiz.
Ve aydınlık yolu üzerinde sizi cemaatle takip edeceğiz...
Ah geliniz, geliniz, beklediğimiz sizler!
Bizim gözyaşlarımızla dolan ovalarda çiçekler yetiştiriniz.
Susuzluğumuzu teskin için membalar akıtınız.
Helecanlı göğsümüzü saf hava ile şişiriniz.
Bize öyle bir ziyafet veriniz ki,
Orada, yeni bir neşe ve sürur içinde
Ekmeği koparalım, şarabı içelim.
Geçmiş acılarımız üzerinde inlemekten yorulan bizler,
Yeni bir hayat bulalım.
Bakınız, biz buna muktediriz.
Toprak hâlâ bereketlidir.
Altın buğdayları ve kırmızı meyveleri
Şehadet ediyorlar ki o bizi hâlâ seviyor.
O, güzelliğini, şiirini kaybetmemiştir.
Baharları daima latif,
Yazları her zaman bereketli,
Sonbaharları o kadar derin,
Ve kışları o kadar lekesizdir.
Her şey ayındır ve kâinat yine ebedî gençliğini izhar ediyor.
O halde biz onlarla beraber
Taze hayat bulabiliriz,
Oh! Cevap veriniz, çağırđığımız sizler!
Yeni bir dinin mürşitleri,

Kendisinde insanın inkişaf edeceği insanoğulları,

Söleyiniz!...

Fakat, vaktiniz daha gelmemişse

Yahut, elleriniz bize ölmüş peygamberlerin

Metruk İncillerinden başka bir şey veremeyecekse

Oh! O zaman, bizi bırakınız ölelim!

Söleyiniz! Söleyiniz! Muktedir misiniz! Daha vakit geçmemiştir!

Fakat bize yine “Sabrediniz!” demek,

Ah! Hayır! Hayır! Hayır! Hayır!

İşte eski dünya yıkılıyor.

Kâinat büsbütün mahvolmayacaksa, yeni bir devir açılacak.

Arzı beyazlatmaya başlayan bu parıltı,

Oooh!... Acaba yeni zamanların şafağı mıdır?...

fa 24

ÇAN KULELERİ ÜSTÜNDEN (*6)

Vaktiyle büyük bir ovaya hâkim yüksek bir çan kulesi vardı. Heybetli kaidesinden sivri ucuna doğru azametle yükselen bu kule, yağmurun ve rüzgârın bütün hücumlarına karşı koyuyordu. Kar ve buz, taşları üzerinde hiç bir tesir icra edemiyordu. Asırlardan beri onu daima orada dikili görmüşlerdi. Efsaneler naklediyorlardı ki: bu kule, birçok senelerde meydana gelmiş, bu uğurda birçok insan kanı dökülmüştü.

Evet, bu kulenin semaya doğru yükselebilmesi için ne kadar insan helak olmuştu.

Ne kadar meçhul ameleler, ne kadar harareтли gençler taşların ezici sıkletleri altında ölmüşlerdi.

Daima daha yüksek! Onların, yekdiğeri üzerine konmuş kayaların kudret ve nüfuzuna, bu granit abidenin lâyemut metanetine büyük bir imanları vardı. Mavi göğe doğru yükselen çan kulesini istikbalin timsalî hududu zannediyorlardı.

Zannediyorlardı ki beşeriyet bu kulenin ayakları dibinde tevakkuf edecek.

Hepsi, yüzleri semaya müteveccih olmuşlardı. Sayıklamaları esnasında diyorlardı ki:

–Semaya doğru yükselecek! Ve kulenin gölgesinde, kabristanların otlarını, kendi cesetleriyle beslemişlerdi...

Çan kulesi tabaka tabaka yükseldi.

Yüz binlerce dul kadınlar ona lanet okudular, fakat insanların ihtirası o kadar kuvvetli idi ki, ne kurban olanların kanı, ne kadınların gözyaşı, bu eser-i muazzamı tevkif edemedi. Diyorlardı ki bu kule:

–Fırtınaları durduracak, yıldırımları kovacak ve çanının musikisi bütün insanlara neşe yağdıracak.

Bir akşam o kadar mesai ve fedakârlıklar neticesi mutekid ellerin yarattığı çan kulesi, nihayet aydınlıkların içinde hür ve mağrur yükseldi.

Birçok seneler böyle kaldı. Doğan ve batan güneş onu bütün altınlarıyla parlatıyordu.

Çan kulesi insanları yeniden birçok zahmetlere daha soktu. Fakat fırtınaları defedebilmek şöyle dursun, yıldırımları celp ediyor, gök gürültüleri ve şimşeklerin donuk alevleri içinde kulenin taşları yuvarlanıyordu.

⁶(**Fransa'nın en güzide edibelerinden Marcelle Capy'nin Hayatın Müdafaası ismindeki kitabından Leman Sadrettin hanım tarafından tercüme edilmiştir.*

Her seferinde onu tahkim etmek için, insanlar granitlerin çıkıntılarına tırmanıyorlar, fakat vücutları berelenmiş olduğu halde, daha birçoklarını sinesine çeken toprağın üzerine yuvarlanıyorlardı.

Memlekette herkes ona hürmet ediyordu. Evlatlar babalarından daima şunu işitiyorlardı:

–Çan kulesine her şeyi feda etmeliyiz, o sevmeye mecbur olduğumuz mazidir ve ecdadımızın hayatı pahasına vücuda gelmiştir...

Evlatlar da ovaya hâkim olan büyük çan kulesini, eskisi gibi sağlam ve zamanın tahribatından müteessir olmayacak surette metin yapabilmek için bedbaht hayatlarını feda etmeye razı oluyorlardı.

Bir gün geldi ki çan kulesi tıpkı ihtiyar bir ağızda, eski bir diş gibi sallanmaya başladı. Bir takım insanlar anladılar ki bütün gururlardan daha kuvvetli olan zaman, eserini itmam ediyordu. Ve ona hiçbir şey mani olamazdı.

–Bırakınız taşları yuvarlansınlar, onların sukutuna beşerin kuvveti mani olamaz. Onlar parça parça döküleceklerdir, çünkü yeni bir devir yaklaşıyor ve hayat çan kulesinden daha uzağa gitmiştir... diyorlardı.

Bazıları çan kulesine sarıldılar ve dediler ki:

–Bizim yerimiz burası, kulenin dibidir, burada kalacağız ve mazinin eserine bağlı olan aşkımız onu ölüme karşı müdafaa edecektir...

Karşıdaki ovada, mümbit, güzel, mesut bir toprak vardı. Ve orada yeni açılmış çiçekler, güneş altında, kendini takdim eden dudaklar gibi parlıyordu.

Orada, ufka doğru uzanan ve herkesi davet eder gibi duran geniş yollar vardı.

İçinde herkes için bir yer bulunan bu duvarsız, vâsi ve sakin ovanın üzerinde, rüzgâr tatlı ve serin nefhalarla esiyordu.

Orada yeni nizama göre bir hayat vardı.

İnsanlar maziye bağlı kaldılar, çan kulesinin dibinde toplandılar. Duaları, hiddetleri, nedametleri, mütemadi sayhalar halinde göklere yükseliyordu.

Bir iskeleti bekler gibi gece gündüz çan kulesini beklediler.

Fakat mukadderatın önüne geçilmez... Çan kulesi yıkıldı. İnsanlar eski taşları altında ezildiler...

Ve zaman, müstakbel beşeriyetin; harap olmuş çan kuleleri üzerinden geçerek daha uzaklara gidebilmesi için toprağı düzledi.

Maarif Şuûnu:

MUALLİMLER CEMİYETİ KONGRESİ

Muallimler Cemiyeti, ramazan ortasında akdettiği senelik kongresinin birinci içtimasında; biri vazifesi nihayet bulan Heyet-i İdare'nin hesabat ve muamelatını tetkik, diğeri de nizamnameyi tadil eylemek üzere –iptidaî, talî, âlî zümrelerinin her birinden dörder kişi olmak üzere– on ikişer kişilik iki encümen intihap edilerek celseye nihayet verilmişti.

Heyet-i Umumiye içtimasının ikincisinde, Muamelat ve Hesabat Encümeni'nin raporu okundu. Kısa bir müzakereden sonra, münakaşanın ekseriyetçe kâfi görüldüğü kongre reisi tarafından beyan edilmesi üzerine Tadil Encümeni'nin teklif ettiği tadilat ile esbab-ı mucibelerini mutazammın mazbata okundu. Böyle mühim bir mesele hakkında ariz ve amik tetkik edilmeden evvel bir karar vermek doğru olmayacağından mazbatanın tab'ıyla cemiyet azasına tevziinden sonra tekrar içtima edilmesi kararlaştırıldı.

Bu esnada idi ki matbu mazbatanın yalnız cemiyetin hal-i hazırdaki azasına değil aynı zamanda bütün muallimlere tevzii lazım geleceğini söyledim. Fakat –bilinmez, ne gibi düşünceler taht-ı tesirinde– hadd-i zatında çok doğru ve makul olan bu teklif ısrarına rağmen örtbas edildi. En kuvvetli delil olarak deniliyordu ki cemiyetin hal-i hazırdaki azasından başkasının müzakerelerimize iştirake hakkı yoktur. Meseleyi etrafiyla tetkik edelim:

Heyet-i Umumiye'nin nizamnamenin tadiline karar vermesinin hakikî ve aslî sebebi üç zümreye mensup muallime ve muallimleri aynı bir teşkilat altında toplamaktan başka bir şey değildi. Filhakika, beş ay evvel ayrıca bir İptidaî Muallimleri Cemiyeti'nin teşekkülü üzerine, eski Muallimler Cemiyeti ismen ve kanunen değilse bile fiilen inhilal etmiş bulunuyordu. Geçen Kânunusani'de inikad eden kongrede intihap edilen Heyet-i İdare cemiyetin yalnız ismine tevarüs etmişti. Çünkü iptidaî muallimlerinin kahir bir ekseriyeti yeni teşekkül eden cemiyet etrafında toplanmıştı. Ve eski cemiyet adedi elliyi tecavüz etmeyen muhtelif zümrelere mensup muallimlerden başka kimseyi temsil etmiyordu. İşte bu sıralarda idi ki, tatil-i tedrisata mecbur kalan sultanî muallimleri, münferit bir surette haklarını müdafaa etmek kabil olamayacağını acı tecrübelerle anlamışlar ve Muallimler Cemiyeti'ne iltihak etmek suretiyle cemiyeti tekrar canlandırmaya muvaffak olmuşlardı. Bunun neticesi Muallimler Cemiyeti fiilen sultanî muallimleri cemiyeti haline inkılab etmişti. Cemiyetin azası meyanında şüphesiz darüleytama mensup muallimler, İptidaî Muallimler Cemiyeti Heyet-i İdaresi'yle uzlaşamayarak cemiyete tekrar iltihak eden vilayet mektepleri muallimleri yok değildi. Fakat ekseriyet-i kahire yine sultanî muallimlerinde idi. Ramazan içinde ve bayramdan sonra yapılan umumî içtimalar, fikrimizi teyit edecek mahiyettedir. Filhakika bu içtimalara iştirak eden 160-170 muallim arasında tahminen yirmi iptidaî, on âlî muallimi vardı. Halbuki İstanbul'da mevcut olan bini müteceviz iptidaî muallimlerini bu yirmi arkadaş elbette temsil edemezdi.

Birinci içtimasında bir Tadil Encümeni intihap eden kongrenin bu hakikatı idrak ettiği zannolunuyordu. Halbuki, ikinci içtimasında matbu mazbataların cemiyet azasından başkalarına tevzii münasip görülmemesi, cemiyetin, teşkilatı haricinde kalan iptidâî muallimlerinin ekseriyet-i kahiresini kendine celp etmekten müstağni olduğu hissini veriyor. Öyle ise, nizamnamenin, üç zümrenin menafini telif edecek bir şekilde tadiline ne lüzum vardı?

Bu hatt-ı hareketin tabiî ve zarurî neticesi şudur ki:

Heyet-i Umumiye'nin üçüncü içtimasında kahir ekseriyet yine sultanî muallimlerinde kalacak, diğer iki zümre, bilhassa iptidâî zümresi temsil edilmemiş olacak ve bu şerait dâhilinde yalnız sultanî muallimleri heyet-i idarelerini intihap edebileceklerdir. Bu vaziyete rağmen Heyet-i Umumiye diğer zümrelerin heyet-i idarelerini intihap etmelerinde ısrar edecek olursa gayet sarîh bir haksızlık yapmış olacaktır ve biz, elimizdeki bütün vasıtalarla buna mani olmaya çalışacağız.

Şimdi, Tadil Encümeni'nin mazbatası hakkında düşündüklerimizi söyleyelim:

Evvelen – Cemiyeti teşkil eden zümrelerin mahiyeti taayyün etmedikçe tadilat-ı lâzime icrası müteassir olduğunu tasdik eden Tadilat Encümeni, bazı garip mülahazat neticesi bu fikirden vazgeçmiştir.

Mazbatasında pek mühim bir surette kaydettiği noktayı Heyet-i Umumiye huzurunda tasrih etmeye mecbur kalan mazbata muharriri demiştir ki: Cemiyeti bir sendika şekline koymayı düşünmedik değil, fakat muallimler, tramvaycılar ve sair amele gibi “proleter” olmadıklarından tabiatıyla bu fikirden vazgeçtik.

Bu, düşünülmeden, tetkik edilmeden verilmiş karakuş bir hükümdür. Çünkü, “proleter”; kol veya dimağ kuvvetinden başka vesait-i taayyüşe malik olmayan, yevm-i cedid rızk-ı cedid yaşayan ve yıpratıcı bir sa'ya mukabil ancak zaruret içinde yaşayacak kadar maaş veya ücret alan insanların teşkil ettikleri “içtimâî sınıf”tır. Fikir işçilerinden başka bir şey olmayan muallimler ise –müstesnalarından sarf-ı nazar– büyük ekseriyeti itibarıyla bu sınıfa dâhildirler.

Hatırası ve acıları hâlâ aklımızdan çıkmayan son hadiseler fikrimizi teyit etmiyor mu?... İptidâî ve sultanî muallimleri “proleter” olmasaydılar, yani irad ve emlak ve servet sahibi olsaydılar, şüphesiz tatil-i tedrisata müracaata lüzum görmeyeceklerdi...

Haftanın bütün günleri, sabahtan akşama kadar nefes tükettiği halde ancak 500-1000 kuruş alan iptidâî muallimlerini; haftada on beş saat verdiği derse mukabil 2000-12000 kuruş alan sultanî muallimlerini sunuf-ı içtimaiyeden hangisine dâhil edebilirsiniz? Şüphesiz, sultanî muallimleri, iptidâî muallimlerine nispetle daha müsait vaziyettedirler; fakat ne olursa olsun, bugünkü şerait-i hayatiye dâhilinde bu kadar cüzî maaşlarla geçinmek –bilhassa aile sahibi olan için– kabil değildir.

Diğer cihetten muallimlerin, aynı zamanda amir memur olmalarından dolayı, proletarya sınıfına mensup olamayacaklarını iddia etmek de hakikaten çok gülünçtür. Biraz düşünülecek olursa görülür ki cemiyet içinde, hangi mesleğe mensup olursa olsun hemen herkes aynı zamanda amir ve memurdur. Fabrikada cüzî bir ücretle çalışan bir mühendis ma-fevkine nispetle memur, ustabaşılara nispetle amirdir. Ustabaşı mühendise nazaran memur, ameleye nazaran amirdir. Amele de, mesleğe yeni başlayan acemi ameleye, çıraklara nispeten amir, ustabaşısına nispetle memurdur. Herhangi bir mesleği tetkik edersek edelim bu böyledir.

Hülasa muallimler, müstesna bir ekalliyetten sarf-ı nazar, proleterdirler ve bir derneğin en tabîî azasını teşkil ederler.

Saniyen – Zümrelerin intihabında merciyet esasının kabul edilmesine gelince:

Bu esasa göre sultanî iptidaî muallimleri sultanî büyük sınıfları muallimleriyle beraber tâlî zümresine ait olacaklardır ve bu suretle, zümrelerin haklarını takip etmek kolay olacaktır.

Evet, bu suret-i hal bir takım menfaatler temin eder, fakat tevliid edeceği mahzurlar daha büyüktür. Filhakika bu esas kabul edildiği takdirde, İstanbul Vilayeti'ne, Darüleytam Müdüriyeti'ne, Evkaf Nezareti'ne, Ticaret veya Ziraat Nezareti'ne mensup muallimlerin de ayrıca birer cemiyet teşkil etmeleri icap eder ki bu hal muallimlerin kuvvetli ve mütesanid bir kitle halinde bulunmasına mani olacak ve bu suretle o kadar arzu edilen vahdet-i cemiyet temin edilemeyecektir.

Bize kalırsa bu merci meselesine o kadar fazla ehemmiyet vermek doğru değildir. Cemiyet teşkilatları hususunda bize rehberlik etmesi lazım gelen diğer memleketlerdeki meslek cemiyetlerini tetkik edecek olursak görürüz ki, bu merciyet ayrılığı, bir meslek zümresi efradının yekdiğeriyle birleşmesine mani olamamıştır. Mesela Fransa'da Paris – Lyon – Mediterrane Şimendifer Kumpanyası müstahdemîn ve memurîni, hükümetin bizzat işlettiği Garp Şimendifer memurîn ve müstahdemîni ile “müttehida *Fédération*” halinde birleşmişlerdir.

Bu müttehideyi teşkil eden sendikalar, vaziyetin icabına göre münferiden veya müştereken tatil-i eşgal ederler. Bundan dolayı “müttehida” hiçbir zaman inhilal etmemiştir.

İşte bu sebepten dolayıdır ki biz –biraz mahzuru da olsa– zümreleri mercilerine göre tasnif etmeyi doğru bulmuyoruz. Bilakis, Evkaf Nezareti'ne, İstanbul Vilayeti'ne, Darüleytam İdaresi'ne veya Tedrisat-ı Tâliye Müdüriyeti'ne de mensup olsalar da, bütün iptidaî muallimlerini bir zümre farz ederek bir dernek içinde tevhit etmek icap eder fikrindeyiz.

Müteccanis kuvvetler bu suretle bir teşkilat içinde tevhit edilmekle beraber muhtelif mercilere mensup olan kısımlar da, münhasıran kendilerine ait olan meseleleri bu dernek dâhilinde teşkil edecekleri hücreler vasıtasıyla takip eyleyeceklerdir.

Bugünlük yalnız esaslı noktalar hakkında düşündüklerimizi muallim arkadaşlarımızın nazar-ı dikkatlerine arzla iktifa ediyoruz. Gelecek nüshalarımızda da bu meseleyi bütün ehemmiyetiyle mevzu-ı bahs edeceğiz.

Sadrettin Celal

TÜSTAV

TESİRAT-I RUHİYE VE İÇTİMAYESİ İTİBARIYLA FUTBOL

Futbol en zevk-aver sporlar zümresindedir. Vakıa beşerin en tabiî harekâtından addedilen koşmak onun mekanizması gibi ise de o kadar basit değildir. Mürekkep, hem pek mürekkeptir. Bu oyun tahlil edilecek olursa iki esaslı safhayı ihtiva ettiği görülür! Maddî, manevî.

Maddî olan safha bilhassa bedenînin şekl-i teşrihîsi itibarıyla harekâta vücut veren faaliyetir ki bunun için bütün aza ve echizenin yüksek bir derecede sarf-ı makderet etmesi lazımdır. Mesela: adalât, mefasıl, asap, rieler, kalp... ilh. Şu halde bu bir mihanik meselesidir. Aynı zamanda bu hareketler dolayısıyla tezayüd veya tenakus eden bir de efal-i uzviye vardır ki bu itibarla da menafî ve vezaifü'l-aza meselesi oluyor. Yani safha-i maddiye mihanikî, kimyevî veya imtisâsî iki şubede içtima eder.

Safha-i maneviyeye gelince bu doğrudan doğruya iki evvelki maddî teşa'ubun bir netice-i tabiiyesi olarak hissî ve fikrî iki şubede tebarüz eder. Yani topun harekâtını, seyrini müttemadi takiplerle ve en müsait vuruş an ve mahallerini, "pas, şut" zamanlarını bulmak için sarf edilen cehd-i dimağî ile zevk veya keder intac eden neticenin kable'l-vuku

pek müheyyic "impression'ları, emotion'ları" gibi iki dimağî ve asabî silsiledir.

* * *

Her spor az çok böyledir ve bu safhaları yaşar. Lakin futbol bizdeki sporlar arasında hiçbirleriyle kabil-i kıyas olmayacak kadar ifratları istilzam eden esasen ağır ve müşkül bir oyundur. Bakınız neden:

Doktor F. Tissier vücudun harekâtını idare eden, yahut harekâtı hüsn-i suretle idame ettiren uzuvları en hakiki bir şekilde tasnif ederek diyor ki: Yürümek için adalâtın, koşmak için rielerin, sürat için kalbin, mukavemet için midenin, salimen ve aminen neticeyi istihsal için, muvaffakiyet için cümle-i asabiye-i merkeziyenin, yani dimağın sağlam, kuvvetli ve iyi inkişaf etmiş olması lazımdır.

Bu tasnife nazaran futbol yürümek, yani hareket ile adalât ve mefasılın, sık sık koşmak ve sürat icap ettiren vaziyetlerde kalp ve rielerin, ufak bir istirahatle imtidat eden bir buçuk saatlik oyun zamanının hemen daimî mevzi değiştirmek, müttemadi koşmak dolayısıyla olan mukavemette midenin, en sonra ve en müthiş olarak da "gol" leri iyi idare edebilmek endişesiyle bir buçuk saatlik pek yüksek teheyyücler, muhakemeciklerle de faaliyet-i dimağîye ve asabiye'nin azamî bir derecede olmasını icap ettirir. Yani oyuncu maddî ve manevî bütün manasıyla faal bulunur, yorulur.

İşte bu bir ifrattır. Bununla beraber fizyoloji nokta-i nazarından "bacaklarla yapılan bütün harekât hazmı, deveranı, kollarla yapılanlar da teneffüsün mihanikiyetini tesri ve teshil suretiyle efal-i uzviyenin hadise-i imtisasiyesini, kimyevî faaliyetini hadd-i gayeye kadar artırır." Futbol ise hemen yalnız kısım-ı süflanın harekât ve faaliyet-i şedidesine istinat eder. Bu itibarla da bir ifrattır. Hassaten bizim gibi gıda-yı yevmîsi kuvvet-i lâyemut

bir nesnecikten ibaret olan cemaatlere muzır bile olan bir ifrattır. Belki İngiltere’de, Garp memleketlerinde muzır olmayabilir, ifrat da telakki edilmez. Çünkü oralarda her insan her şeyden evvel iyi bir yiyicidir. Sofrasının mürekkebatı azamî derecede tam bir gıdadır. Onlar bizim gibi et yüzü görmeyen, günde bir okka ekmek ve biraz sebzededen ibaret kanaatkâr bir taamla iktifa eden zihniyetlerle amel değildirlen. Binaenaleyh tagaddi ile istihsal ettikleri fazla-i kuvayı çetin sporlarla hadd-i tevazüne indirir ve o fazladan melekât-ı ruhiyelerini takviye ve tenmiyeye çare-saz olurlar. Halbuki bugünkü vaziyetimizle biz takviyeden, tenmiyeden sarf-ı nazar her gün açık vermekteyiz. Son neslin pek erken ihtiyarlayan bünyesi, asabî, hırçın, mariz inkişaflarını saklayamayan münfail ruhiyetinin isyanları bunu pek güzel gösteriyor.

* * *

Manevî tesiratına, tabir-i diğerle teşekkülât-ı seciye üzerine olan nüfuzlarına gelince bu oldukça haiz-i ehemmiyet bir derecededir.

Evet, çünkü son zamanın futbolu “association” şeklindedir. Yani bir müşareket ve muavenet oyunudur. Bu sporda muvaffakiyet ve galebenin –tabir caiz olursa– zaferin elde edilmesi için her oyuncu diğer oyunculara muntazaman muavenet etmek mecburiyet ve mükellefiyeti altındadır. Heyet-i umumiyesiyle saha-i hayattaki muamelat-ı beşeriye için gençlere bir teavün ve teşarük-i içtimaî fikri vermektedir. Daha doğrusu çocuklukta oyun ve jimnastikte, mektepte, kitapta, ailede... Hakkında iptidaî fikr-i mahsus edinilen insanlığın en mümtaz bir sıfatı olan içtimaiyetteki sırları inkişaf ettirir, izhar eder.

Bu pek güzel ve pek arzu edilir bir semere olmakla beraber

selleme hüsselâm bir mevki-i bâlâya is’ad edilivermesi de doğru olmaz. İyi veya kötü mutlak değil, nispidir. Bu nispet o iyilik veya fenalığın ait olduğu bünye-i kavmiye, muhit-i millî, tecemmülât-ı seciyeeye nazaran isimlenir, evsafından birini iktisap eder. Bilfarz futbol, bu da hem iyi hem fenadır. Hem müfid hem muzırdır. Yalnız maneviyetiyle değil maddiyetiyle de aynen böyle olduğunu biraz yukarıda arzetmiştim.

* * *

Şimdi bir de ruhî vasıfları ne suretle aldığını taharri edelim:

Futbol Avrupa’da menşei İngiltere olmak üzere taammüm etmiştir. İngilizler bunu Fransa’nın eski sakinleri olan “Celt”lerin tarihinde pek alelade, pek iptidaî bir halde bulup almışlar ve kendilerine mal ederek birçok tensik ve tadil ile bugünkü şekle sokmuşlar. Avrupa bunu tekemmül etmiş, “association football” olmuş bir halde İngiltere’den iktibas etmiştir.

Evvel emirde İngilizler, saniyen Avrupalılar bilhassa garb-ı şimalî ve şimal memleketleri buna niçin bu kadar rağbet ettiler, revaç verdiler?

Malumdur ki bugününün ayrı ve müstakil seciyelere sahip olan Anglosaksonları herhangi bir saik-i mücbirle Avrupa’nın şimal kıyılarından kaçmış, şimdiki İngiltere

adalarına yerleşmiş, iltica etmiş muhacir kabilelerinin ahfadıdır. Bu muhacirler tavattun ettikleri yerlerde idame-i hayata muktedir olabilmek için fevka'l-beşer bir sa'y-ı fütur-i napezir ile ferden çalışmaya mecbur idiler. Yabancı bir muhitte, yabancı ve düşman komşular arasında muhitte, iklimle, komşularla, müessirat-ı tabiiye ile, pek sahî ve lütufkâr olmayan menabi-i hayatiye ile uğraşmak, mücadele etmek; neticede muvaffak olmak mahkumiyetinde idiler ki ancak yaşayabilsinler. İşte bu şerait-i hayatiye beyne'l-beşer şayi olan, şöhret bulan Anglosakson seciyelerini meydana getirmiş, o muhacirleri pek müstesna ve hususî tabâyi ile tahlik etmiştir. Bu tabiatlar, bu seciyeler, bu teşekkülât-ı maneviyeler yalnız bir kelime ile ifade edilebilir: ferdiyet.

İngiliz cemiyeti tebellür edebildiği zaman fertlerini hiçbir suretle hükümete, cemiyete veya herhangi bir kuvvete istinat etmeksizin müstakilen hayatını kazanmaya muktedir, binaenaleyh hükümete ve cemiyete karşı müstağni bir vaziyette bulmuş idi. Nitekim birçok inkılaplardan, istihalelerden sonra elyevm bile orada fert asıl, cemiyet fer'îdir.

İşte futbol müteşebbis, sebatkâr, müstakil, mezahimden korkmaz, her yerde hayatı kazanacağından emin fertler muhassalası olan İngiliz cemiyeti tarafından bunun için beğenildi, benimsendi, tensik edildi ve dünyaya neşrolundu. Yine aynı İngiliz cemiyetidir ki kurûn-ı vustânın muzlim senelerinde ferdi pek ziyade mağrur edici tanıdığı sporlarla iştigalikatiyen men ediyor, uğraşanlar idam fetvalarıyla tehdit ediliyor, krallar bu yolda fermanlar neşrediyordu.

Futbol ne vaat ediyordu; teşarük ve teavün-i içtimaî yani birin hiç, birlerin hep olduğunu ispat değil mi?.. İngiliz cemiyetinin buna ihtiyacı zahir idi.

Avrupa'da futbolu en evvel kabul edenler birçok esbab-ı tabiiye ile İngiliz kadar fert olmak ıztırarında bulunan Şimal Denizi etrafındaki gemici ve balıkçı milletlerdir. Bilahare münasebat-ı mileliye bu oyunu beynelmilel bir şekle sokmuştur.

Milletlerin münasebatına, tekâmülat-ı medeniye, iktisadî ve sınaî terakkiyat neticesinde tahassul eden ziyk-ı hayat da bir hayli yardım etmiştir. Unutmamalıdır ki Avrupa'da imkân-ı istihsalin son haddine kadar darlaşması, müşkülât kesp etmesi vesait-i sınaiyenin insanların kabiliyetlerini söndürmesi, bir

günlük sa'y-ı medid ile bir günlük hayatın kazanılamaması ferdi pek sefil bir mevkiye düşürmüş, yeni yeni seciyeler ihdas etmeye başlamış, bilhassa her tarafta ve herkesin hüviyet-i maneviyesi:

“Ben benim, sen de sen, ne rab, ne a'bad”

zihniyetini terennüm eder olmuş... Halbuki bu cemiyet için, medeniyet için hiç lazım olmayan bir enâiyete müntehidir, zarar-ı mahzudur. Avrupa da futbolu bunun için, yani bu merdümgirizleşen, kızılılaşan ruhları bir tarik-i teavün ve teşarüke sevk edebilmek için kabul etmiştir. Futbolun İngiliz seciyesine olduğu gibi buna da mukabil ve zıt gayeleri

istihdaf eder olması birçok emsali sporlar, usuller gibi ona da umumî bir aguş açmıştır. Nasıl ki “skotizm”e daha şamil, daha har, daha samimi sineler hazırlamış ve hazırlamakta bulunuyor.

M. F. Ş.

TÜSTAV

CARPENTIER – DEMPSEY MUSARAASI 300.000 DOLARLIK BİR YUMRUK

Dünya Harbi'nin kara günlerinde Avrupa'da adeta terk edilmiş denecek kadarmensî kalan boks yani yumruk dövüşü Mütareke'den beri yeni ve büyük bir hayat iktisap etmeye başladı. Şu son senelerde güreş büsbütün eski kıymet ve ehemmiyetini kaybettiğinden sahne-i ikbali hemen hemen yumrukçular dolduruyorlar. Yüksek spor hayatımıza girerken tesadüf ettiği intizamsızlık ve muvaffakiyetsizlikler muhitimizde maateessüf menfî bir telakki tevliid etti.

Memleketimizde daha heveskârlarının bile mahdut olduğu bu spor hakkında münakaşaya girmek zamanın[ın] hulul etmediğine kani olduğumdan bazı gençlerimizin nazar-ı dikkatini celp edecek bir arzu ile kavaidine rağbet etmeksizin yapmak istedikleri bu spora dair elimizden geldiği kadar malumat vermeye ve heyecanlı hikâyelerini birer birer muhterem karilere yazmaya çalışacağız.

Akvam-ı mütekaddime meyanında Yunanlılarla Romalıların terbiye-i bedeniye ne derece ihtimam ettikleri malumdur. Büyük bir filozof, bir riyazî, bir müneccim olan Pythagore, Olimp'de icra edilen müsabakalara iştirak etmiş ve yumruk musaraasında birinciliği ihraz eylemiştir.

Eflatun Delphi mabed-i kebirinde ve Korinth Boğazı'nda tertip olunan güreşlerde meydan-ı musaraaya çıkmıştı. Sofokles, idman için tahsis olunan umumî mahallere devam ederdi. Euripides, [.....], müsabakalarda ikilil kazanmış, Rodoslu şair Timocreon, pehlivanlıkta âlem-gir bir şöhret istihsal etmişti. Yunan kadim uleması bu suretle sporun terbiye-i bedeniyenin şayan-ı istihkar olmadığını bilfiil mensup oldukları kavme irae ediyorlardı.

Yunanlılar ve Romalılar nezdinde bu derece mühim bir mevki-i ihtiram işgal eden terbiye-i bedeniye Hıristiyanlığın intişarından sonra eski ehemmiyetini kaybetmiş, adeta mensî bir hale gelmiş ve yavaş yavaş mevkiini terbiye-i fikriyeye terk ederek ortadan silinmişti. Münhasıran fikrî eşgal ile vücudu kale almayan bu son devir etrafımızda gördüğümüz şimdiki insanıyet-i marizayı meydana çıkarmıştır. Fakat aksülamel yine başladı.

Bu hususta Anglosaksonlar pişdarlık vazifesini gördüler. Fransa'da Edmonde Demolins'nin Anglosaksonların Esbab-ı Tefevvuku, ismindeki kitabıyla ortaya attığı mesele denize

fırlamış büyük bir taş gibi efkâr-ı umumiyyede gitgide tevsi-i daire eden inikâslar peyda etti. Bugün Paris'te bir spor nezareti tesis edildiği gibi Fransa'nın bütün vilayetlerinde terbiye-i bedeniye ve spor için yüzlerce cemiyet teşekkül etmiştir. Hal-i hazırda cihanın en kıymetli yumrukçu ve tenisçilerine malikiyetle iftihar eden Fransızların şu son seneler zarfında hele harbin hitamından beri spora verdikleri ehemmiyet ve gösterdikleri kabiliyet ve liyakat bir lisan-i sitayişle yâd edilmeye değer bir derecededir.

Memleketimizde de gençlerimizin bu yolda faaliyetlere başladıklarını gördüğümüzden mesut bir terakki, bir inkılap adımı olarak alkışlarız. Spor müsabakalarını, boks müsabakalarını Avrupa ve Amerika halkı en mühim siyasî vakalar kadar ehemmiyet ve merakla beklerler. Bilhassa boksun inkişafı için gösterilen heves diğer sporları kat kat aşıyor. Carpentier – Dempsey arasında icra edilecek olan maç bu iddiamızı ispat etmek için kâfi bir delil değil midir? Carpentier'in İngiliz şampiyonu Joe Beckett'i ve dünya yarım ağır siklet şampiyonu Amerikalı Levinsky'yi mağlup etmek suretiyle ihraz ettiği muvaffakiyet malumdur. O zaman bütün dünyanın en mahir ve değerli boksörü olmak şerefini bihakkın iktisap eden ve memleketinde millî bir kahraman gibi telakki edilmek mertebesine çıkan bu sevimli ve cesur Fransızın bir rakibi kalmıştı; o da Dempsey'dir.

Carpentier ona da meydan okuyor. Aylardan beri bütünyeryüzünde birçok dedikodulara meydan veren bu büyük yumruk kavgası nihayet katî şeklini almış oldu. İki Temmuz'da karşılaşmak üzere her iki müşt-zen kontratı imza ettiler. İster galip ister mağlup olsun Dempsey 300.000 Carpentier 200.000 dolar alacaktır. Amerika'nın Newyork şehri civarında New Jersey'de birçok masarif ile suret-i hususiyede inşa edilen ve 60.000 seyirci istiyebilecek bir mevkide icra edilecek olan bu tarihî musaraanın neticesini bütün cihan sabırsızlıkla beklemektedir.

Harb-i Umumî'nin bütün beşeriyeti kan kokusuna boğduğu müthiş günlerde Amerikalılar yine bermutat spor hayatını eskisi gibi yaşıyor, her şıkta büyük adımlarla merhaleler katetmekten geri kalmıyorlardı. Şüûn-i cihanda hiçbir fevkaladelik yokmuş gibi maçlarında, şampiyonalarında devam ediyorlardı. İşte Dempsey bütün dünyanın birbirini boğazlamakla meşgul olduğu o hengâme-i haşr ve neşrde Amerika'nın bi'n-nisbe sükun ve refah-ı servet içinde yüzen muhitinde yaptığı bir maçta meşhur zenci Jack Johnson'dan hileli bir surette *titre*'i kazanan Jess Willard'a galip gelerek dünya şampiyonu unvanını almıştı.

Carpentier ise sporu ati için bir meş'al-i reha olarak kabul eden Fransızlığın yetiştirdiği kıymetli bir boksör en kuvvetli ve meşhur müşt-zenleri mağlup etmek suretiyle spor âleminde bir misline tesadüf edemeyeceğimiz bir şöhret-i âlü'l-âl iktisap ile cihan yarım ağır siklet şampiyonu olmuştur. Bu maç etrafında birçok iddialar yapılmakta, ortaya binlerle dolarlar, franklar konulmaktadır. Carpentier'i son defa gören gazeteciler hadd-i gayeye gelmiş olduğu ve spor âleminde memleket ve milletinin namını i'lâ edecek evsaf ve meziyetlerin kendisinde tamamen mevcut olduğunu yazıyorlar. Bakalım Fransızlar mı, Amerikalılar mı, Eski Dünya mı, Yeni Dünya mı muvaffak olacak?.. Carpentier'in galibiyeti yalnız Fransa'nın değil aynı zamanda Avrupa'nın şeref

ve kudretini artıracak, Eski Dünya'nın, öyle denildiği gibi henüz bunamış bir ihtiyar olmadığını âlemlerle beraber Yeni Dünya'ya da ispat edecektir. Çünkü cihan boks şampiyonluğu şimdiye kadar Amerika'dan çıkmamış, zencilerle beyazlar arasında ve fakat yalnız Amerika'da kalmış idi.

Dempsey iki Temmuz maının Şimdiye kadar yaptıklarının en mühimi olduğu[nu], bununla beraber hiçbir Şeyi tesadüfe terk etmeyeceğini söylemiŐ ve ona karşı kazanacağım, fakat bu muvaffakiyetim pek müşkül olacaktır demiştir. Carpentier ise kendini ziyaret edenlere çok sözler söylememiŐ, yalnız kazanacağından emin olduğunu beyan etmiştir. New Jersey kanununa göre boksta on iki hamleden fazla yapılamaz. Hakemin katı bir karar tebliğ etmesi de memnudur. Hakem, meh-m-cemmenin kâfi olduğunu ilan edecektir. Duhuliye biletleri beş dolar ile elli dolar arasında mevkilere göre mtefavittir.

Őimdilik her iki Őampiyon da kendilerine güveniyor, galibiyetten emin bulunuyorlar. Biz her ikisinin de hayatlarını, derecelerini lazım olduğu kadar bildiğimizden bir kaplan kadar seri ve aynı derecede mütefennin bulduğumuz Carpentier'nin galip geleceğinden emin bulmaktayız. İki Temmuz en doğru hükmü verecek boksrlerle beraber alakadarlık gösteren cihanı da tenvir edecektir.

BeŐiktaŐ

Hamza Osman

TSTAN

Matbuat Âleminde:

Nüzhet Sabit, Hayatı ve Âsârı

Nüzhet'e ebedî bir hürmet ve muhabbetle merbut olan arkadaşları sene-i devriye-i vefatına müsadif 6 Kânunusani'de bu isimle bir kitap neşretmişlerdir. Merhuma ait muhtelif resimlerle müzeyyen bulunan bu kitapta, biraderi tarafından yazılmış bir tercüme-i hali, eserlerinden müntehap parçalar ve arkadaşlarının ihtisasları, hatıraları vardır.

Bu namütenahi yokluklar memlekette en faziletkâr bir varlık olarak yükselen ve yükselten bu büyük insanı tanıtmak, yaşatmak için çıkan bu kitabı karilerimize hararetle tavsiyeyi vatanî ve insanî bir vazife telakki ederiz.

Dergâh

Beşinci nüshası intişar eden bu felsefî mecmua hakkında düşündüklerimizi sırası geldikçe yazacağız. Yalnız şimdiden şunu söylemek isteriz ki *Dergâh'* ın bizim içtimaî ve felsefî nokta-i nazarımıza zıt bir sistemi müdafaa etmesi kendisine muvaffakiyetler ve uzun ömürler temenni etmemize mani teşkil etmez.

Türkiye İktisat Mecmuası

Birinci nüshası, birçok kıymetli makalelerle çıkan ve hakiki bir ihtiyaca tekabül eden bu mecmuayı da karilerimize tavsiye ederiz.

Gelecek nüshamızdan itibaren, şehrimizdeki spor klüplerinin hayat ve faaliyetlerine ait –alfabe tertibiyle– bir silsile makalat neşredeceğiz.

Müdür-i Mesul: Sadrettin Celal